

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Ірина Хлистун

**Практикум з української мови за
професійним спрямуванням**

Збірник вправ і завдань

Умань
Візаві
2021

УДК 378.016:811.161.2(075.8)

X56

Рецензенти:

Цимбал Н. А., кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Савчук Н. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

*Рекомендовано до друку кафедрою практичного мовознавства
(протокол № 1 від 30 серпня 2021 року)*

Хлистун І.В.

X56 Практикум з української мови за професійним спрямуванням :
Збірник вправ і завдань / Хлистун І. В. ; МОН України, Уманський
держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2021. – 100 с.

Навчальний посібник містить вправи та завдання для аудиторних занять і самостійної роботи з української мови за професійним спрямуванням.

Для здобувачів вищої освіти денної і заочної форм навчання зі спеціальностей «Психологія», «Соціальна робота», «Соціальне забезпечення» освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» і «молодший бакалавр».

УДК 378.016:811.161.2(075.8)

© Хлистун І. В., 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма навчальної дисципліни.....	5
Тема 1. Державна мова — мова професійного спілкування.....	7
Тема 2. Українська мова та її норми.....	14
Тема 3. Спілкування як інструмент професійної діяльності.....	25
Тема 4. Культура фахового мовлення. мовний етикет.....	30
Тема 5. Українська термінологія у професійному спілкуванні...	34
Тема 6. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні.....	37
Тема 7. Переклад і редагування наукових текстів.....	52
Тема 8. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації.....	58
Завдання для самостійної роботи.....	68
Рекомендована література.....	69
Додатки.....	72

Вступ

Останнім часом зріс інтерес до української мови як державної. На сьогодні мало володіти лише тими знаннями, що дала школа. Молодий спеціаліст із вузівською освітою сьогодні повинен добре знати українську мову і використовувати її під час виконання службових обов'язків. Адже глибокі знання професійної мови допоможуть краще оволодіти фахом, підвищити ефективність праці, зміцнити ділові стосунки, адже мова визначає культуру і компетентність фахівця.

Сьогодні добре володіти мовою професії означає:

- добре знати закони і правила української мови і застосовувати їх у повсякденному спілкуванні;
- уміло використовувати професійну лексику і терміни у фаховій діяльності;
- орієнтуватись у специфічних особливостях підстилів наукового стилю: власне наукового, науково-навчального та науково-популярного;
- володіти навичками ораторського мовлення;
- уміти укладати ділові папери;
- уміти працювати з науковою та професійною літературою тощо.

Матеріал посібника може бути використаний для практичних занять і самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Серія навчальних завдань охоплює найважливіші проблеми програми курсу, особливу увагу приділено нормам літературної мови, виробленню навичок грамотного складання документів, культурі ділового спілкування. Завдання спрямовані на тісний зв'язок з професійною підготовкою студентів до роботи за обраним фахом, реалізацію принципу комплексності у застосуванні набутих знань, умінь та навичок.

Посібник може бути широко використаний викладачами студентами, працівниками коледжів та вищих навчальних закладів, усіма, хто цікавиться питаннями усної і писемної мови професійного спрямування, культурою мови взагалі, усіма, хто любить і шанує українську мову.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Нормативні основи професійного спілкування

Тема 1. Державна мова — мова професійного спілкування

Предмет і завдання курсу, його наукові основи. Поняття мови й мовлення. Функції мови. Поняття національної та літературної мови. Найістотніші ознаки літературної мови. Мовне законодавство та мовна політика в Україні. Мова професійного спілкування як функціональний різновид української літературної мови.

Тема 2. Українська мова та її норми

Поняття про норму сучасної літературної мови. Ознаки мовної норми. Типи мовних норм. Комунікативні ознаки культури мовлення. Орфоепічні та акцентуаційні норми української мови. Орфографічні норми української мови. Пунктуаційні норми української мови. Морфологічні норми української мови. Іменник, прикметник, числівник у науковому та офіційно-діловому стилях. Синтаксичні особливості професійного мовлення. Лексичні норми наукового та офіційно-ділового стилів. Словники у професійному мовленні. Типи словників. Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури.

Тема 3. Спілкування як інструмент професійної діяльності

Спілкування і комунікація. Функції спілкування. Види і форми спілкування. Етапи спілкування. Мова, мовлення і спілкування. Невербальні засоби спілкування. Гендерні аспекти спілкування. Поняття ділового спілкування.

Тема 4. Культура фахового мовлення

Основні вимоги до усного мовлення. Мовний етикет. Правила ведення бесіди. Телефонна розмова. Нарада. Правила підготовки до нарад і їх проведення. Мистецтво публічного виступу. Доповідь. Дискусія. Правила ведення дебатів.

Змістовий модуль 2. Професійна комунікація. Наукове і ділове мовлення як складник професійної діяльності

Тема 5. Українська термінологія у професійному спілкуванні

Історія і сучасні проблеми української термінології. Теоретичні засади термінознавства та лексикографії. Термін та його ознаки. Термінологія як система. Загальнонаукова, міжгалузева і вузькоспеціальна термінологія. Термінологія обраного фаху. Способи творення термінів.

Нормування, кодифікація і стандартизація термінів. Українські електронні термінологічні словники.

Тема 6. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні

Становлення і розвиток наукового стилю української мови. Особливості наукового тексту і професійного наукового викладу думки. Мовні засоби наукового стилю. Оформлювання результатів наукової діяльності. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці. Анотування і реферування наукових текстів. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання посилань. Реферат як жанр академічного письма. Складові реферату. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті. Основні вимоги до виконання та оформлювання курсової, бакалаврської робіт. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці. Науковий етикет.

Тема 7. Переклад і редагування наукових текстів

Суть і види перекладу. Типові помилки під час перекладу наукових текстів українською мовою. Переклад термінів. Особливості редагування наукового тексту. Найпоширеніші синтаксичні помилки у наукових текстах та шляхи їх уникнення.

Тема 8. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації

Класифікація документів. Національний стандарт України. Вимоги до змісту та розташування реквізитів. Вимоги до бланків документів. Оформлювання сторінки. Вимоги до тексту документа. Документи щодо особового складу. Довідково-інформаційні документи. Обліково-фінансові документи.

ТЕМА 1. ДЕРЖАВНА МОВА — МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Завдання 1. Доберіть по 10 висловів про мову і мовлення, поясніть, як ви їх розумієте.

Завдання 2. Прочитайте прислів'я, поясніть їхній зміст.

Красне слово – золотий ключ. Шабля ранить тіло, а слово – душу. Словом і місто можна збудувати. Чиєсь слово губить діло. Слово вітер, письмо – ґрунт. Минуле не казка: з неї слова не викинеш. Багатослів'я не без пустослів'я. Вітер руйнує гори, слово народи піднімає. Видно птаха по пір'ю, а людину – з промов. Яка голова, така й мова. Хто говорить, той сіє, хто слухає – пожинає. Багато сказано, та послухати нічого. Багато слів – поклажа для ослів, а коротке слово – окраса світу.

Завдання 3. Прочитайте текст, запишіть основну інформацію. Спробуйте переказати її.

Що являє собою мова? Вчені-лінгвісти визначають поняття «мова» як упорядковану цілісну систему взаємозалежних елементів, яку утворюють три основні компоненти: фонетика (звуковий склад), лексика (сукупність слів) і граматики (набір правил та засобів для їх реалізації).

Спілкування людей без мови неможливе, а без нього не може бути і суспільства, і власне людини. Без мови не може відбуватися і розуміння людиною дійсності, своєї ролі у цьому бутті.

Отже, як особистість фахівець є носієм мови, що фіксує у собі загальнонаціональні традиції народу, особливості його історичного розвитку і становлення національної культури, а також засвоєння загальнолюдських цінностей. Але у той же час мова фахівця відображає у лінгвістичних конструкціях (термінах, термінологічних словосполученнях тощо) спеціальні знання, становлення і розвиток конкретної галузі.

Безсумнівно, що професійна діяльність спеціаліста супроводжується особистим внеском у її рух уперед. Сучасний спеціаліст, реалізуючись у виробничій чи науковій діяльності, описує отримані результати виражальними засобами рідної мови. Тобто, створюючи щось нове чи вдосконалюючи вже відоме – технології,

апарати, пристрої тощо, – він називає їх новими словами, серед яких можуть траплятися як терміни конкретної вузької спеціальності, так і загальнотехнічні чи загальнонаукові. Нове слово – це найдосконаліший жанр відображення професійної діяльності людини. Воно не тільки описує нове у теорії або практиці, але й створює можливість для подальшого розвитку.

Інакше кажучи, підготовка майбутнього фахівця передбачає володіння нормованою мовою, культурою мовленнєвого спілкування. Цього можна досягнути вивченням закономірностей її фонетичного ладу, словотвору, групування лексики, взаємовідношень між словами та їхніми значеннями, поділу слів на частини мови, побудови словосполучень і речень, створення тексту різних жанрів: свідоцтво про винахід, інженерна стаття, наукова монографія, економічний план, політична програма, художній твір чи картина, науково-фантастичний фільм тощо.

Завдання 4. Ознайомтеся з матеріалами тексту Зробіть записи головних положень, перекажіть.

Особливості української графіки та фонетики

Слова алфавіт, азбука, абетка означають чітко визначений порядок графічних знаків (тобто, літер). Ці назви походять від перших літер письма: алфавіт – від назв літер альфа і віта у грецькому письмі; азбука – від назв давньоруських літер аз і буки; абетка – від назв перших літер а і бе.

Алфавіт сучасної української мови утворений на основі слов'янської азбуки, що мала назву кирилиця (за ім'ям болгарських місіонерів братів Кирила та Мефодія, які склали цю азбуку для слов'ян і переклали грецькі релігійні книги на слов'янську мову). Кирилиця була відома східним слов'янам ще до офіційного прийняття християнства.

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок ХХ століття. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так званою «гражданкою» – спрощеним кириличним письмом.

Найбільш яскраво характерні особливості сучасної української літературної мови виявляються у фонетиці (хоч є суттєві прояви

національної специфіки і в морфології, і в синтаксисі української мови).

Особливості української **графіки та фонетики** виявляються таким чином:

1) В українському алфавіті є літери, яких немає в сучасному російському (але загальна кількість літер в обох мовах однакова і дорівнює 33):

І – *Іван, мій, література;*

Ї – *Київ, Україна, їзда, їсти;*

Є – *Європа, єдність, Євген;*

Г – *грати, татунок, ґрунтовний.*

Літера **г** відома з кінця XVI століття. Але в українській мові є ще літера **ґ**. Обидві літери – **г** і **ґ** – передають на письмі відповідні приголосні дзвінки звуки [г] і [ґ], які легко розрізняються на слух: [г] – гортанний, глухіший (ще давньослов'янського походження), а звук [ґ] – проривний, дзвінкіший. Звук, що визначається літерою **г** зустрічається переважно в запозичених, тобто іншомовних словах, як правило, латинського походження.

2) На письмі вживається апостроф ('): *комп'ютер, п'ять, ім'я; кур'єр, Захар'їн, від'їзд, з'явитися, з'єднати.*

3) У сучасній українській літературній мові голосний **і** використовується на місці давньоруського **ѣ** (ятя): *світ, ліс, мідь, літній, літопис* (рос. *свет, лес, медь, летний, летопись*).

4) Найхарактернішою рисою української мови, що вирізняє її серед інших слов'янських мов, є чергування (зміна) голосних звуків [о], [е] з [і]. Звуки [о], [е] найчастіше виступають у відкритих складах, а [і] – у закритих. Наприклад: *сім – семи, відомість – відомості, Харків – Харкова, воля – вільний, робота – робітник.*

5) Відсутність “акання”, тобто переходу **а** в **о** в ненаголошеній позиції.

Наприклад:

укр. мова

голова

молоко

рос. мова

голова (гѡЛАва)

молоко (мѡЛАко)

6) Наявність одного голосного **и** з двох давньоруських **і** (орфоґр. **и**) та **ы**:

укр. мова

липа

писати

рос. мова

липа

писать

мило
сирий

мыло
сырой

7) Зміна голосного **е** на **о** після шиплячих та **й** перед твердим приголосним:

укр. мова

чого, жовтий
човник, чорний

рос. мова

чего, желтый
челнок, чёрний

Проте у писемній формі ділового і наукового спілкування ми можемо зустріти словоформу “*чернетка*”, де після літери **ч** пишеться **е**, але це явище не типово: в даному випадку спостерігається одночасна реалізація двох принципів – фонетичного і морфологічного.

8) Відсутність пом’якшення приголосних перед **е**:

укр. мова

село (се^ило)
весна (ве^исна)

рос. мова

село (с’іэло)
весна (в’іэсна)

9) Збереження в українській мові давньої м’якої вимови **ц** [ц’] поряд з твердою вимовою, що спостерігається в сучасній російській мові:

укр. мова

кінець, місяць, Донецьк
цінність, цілі, працівник

рос. мова

конец, месяц, Донецк
ценность, цели, работник

10) Збереження дзвінкої вимови приголосних перед глухими та в абсолютному кінці слова:

укр. мова

Київ
народ

рос. мова

Киев (Киѣф)
народ (нарот)

11) Наявність звуків [дж], [дз], [дз’], що позначаються на письмі однією літерою, а сполученням двох літер – **дж**, **дз**. Наприклад: *джерело, походження, розповсюджувач, дзеркальний, дзвінкий, дзюрчати* та ін.

12) Крім того, у сучасній українській літературній мові при зміні форм слова та утворенні нових слів, коли поряд розмішуються кілька приголосних звуків, що утруднює вимову, відбувається **спрощення**, тобто випадає середній звук. На відміну від російської, це спрощення відбувається **не тільки у вимові, а й на письмі**, наприклад: *серце, сонце* та ін. Найчастіше спрощуються такі групи приголосних: **-ждн-**, **-здн-**, **-стн-**, **-слн-**. Наприклад: *тиждень* – *тижня*, *користь* – *корисний*, *якість* – *якісний*, *область* – *обласний*,

захист – *захисник*. Виняток складає незначна кількість слів, серед яких найчастіше в діловому спілкуванні зустрічаються такі: *строк*, *відпустка*, *шістнадцять* тощо. Але спрощення не відбувається при використанні мовцями іншомовних слів, наприклад: *контраст* – *контрастний*, *баласт* – *баластний* та ін.

Завдання 5. Перечитайте інформацію про характерні риси сучасної української літературної мови у морфології. Стисло запишіть прочитану інформацію. Розкажіть про суттєві вияви національної специфіки української мови у морфології. Аргументуйте відповідь прикладами.

Морфологічні особливості української мови

Характерні риси сучасної української літературної мови у **морфології** включають наявність:

1) IV відміни для іменників середнього роду (*ім'я*, *коліща*);

2) двох форм закінчень у родовому відмінку іменників чол. роду в однині (II відм.) **-а** (-я) та **-у** (-ю), друга форма відома з давньослов'янських часів. Наприклад: *керівника*, *директора*; *кілометра*, *квадрата*; *комп'ютера*, *калькулятора*; *розвитку*, *прогресу*, *ритму*; *університету*, *факультету*, *заводу*; *папера* – *паперу*; *телефону*;

3) паралельних закінчень **-ові** (-еві) та **у** в давальному відмінку однини іменників чол. роду (II відміна), наприклад: *директору Кова-ленкові І.С.*, *директорові Коваленку І.С.* (рос. *директору*, *начальнику*, *товарищу*);

4) закінчення **-ою** (-ею) в орудному відмінку однини іменників I-ої відміни, прикметників та займенників: *головою*, *землею*, *тобою* (рос. *головой*, *землей*, *тобой*);

5) пом'якшення зубних приголосних у суфіксах іменників та прикметників **-ськ** (ий), **-цьк** (ий), **-зьк** (ий): *луганський*, *донецький*, *запорізький* (рос. *луганский*, *донецкий*, *запорожский*);

6) невідмінювання першого компонента у складних числівниках, які означають назви десятків: **шістдесят**, **шістдесятьом**, **шістдесятьма**, **шістдесятьох** (рос. *шестидесяти*, *шестидесятью* и т. д.);

7) інфінітивна форма закінчується на **-ти**: *читати*, *укладати*, *обґрунтувати*, *визначити* (рос. *читать*, *составлять*, *обосновывать*, *определить*);

8) закінчення **-мо** в 1-й особі множини дієслів теперішнього і майбутнього часу, наприклад: *пишемо, напишемо, будемо писати* (рос. *пишем, напишем, будем писать*);

9) складної форми майбутнього часу, наприклад: *докладатиму, писатимемо* (рос. *буду докладывать, будем писать*);

10) кличного відмінка, наприклад: *друже, колего, Олександрє, Маріє, Сергію*.

Завдання 6. Прочитайте і запишіть подану нижче інформацію у стислому вигляді. Підготуйте усне повідомлення про особливості синтаксичної будови української мови.

Синтаксичні особливості української мови

Розглянемо деякі **особливості синтаксичної будови** української літературної мови, до яких належать:

1) використання у складеному іменному присудку тільки **повних форм дієприкметників** та переважно **повних форм прикметників**, наприклад: *У більшості випадків компілятор щодо цього дуже консервативний.* – *В большинстве случаев компилятор в этом отношении очень консервативен.*

2) використання речень з **безособовими дієслівними формами** на **-но, -то**. Наприклад: *У договорі зазначено термін виконання замовлень.* – *В договоре определён срок выполнения заказов* (в функции сказуемого – форма краткого страдательного причастия);

Ці кадри з фільму знято в Одесі. – *Эти кадры фильма сняты в Одессе;*

3) відмінність у вживанні відмінкових форм при слабкому керуванні, наприклад: *писати про людей* (знах. відм.), *звертатися до друзів* (род. відм.), *турбуватися про працівників* (знах. відм.) – рос. *писать о людях* (місц. відм.), *обращаться к друзьям* (дав. відм.), *заботиться о работниках* (місц. відм.).

Завдання 7. З'ясуйте співвідносність понять *національна мова* і *літературна мова*.

Завдання 8. Поясніть відмінності між поняттями *мова* і *мовлення*.

Завдання 9. Прочитайте уривок з тексту, доповніть його власними міркуваннями.

У змісті афоризму *Хто ясно думає, той ясно висловлюється* причинно-наслідкова залежність між частинами взаємообумовлена. Ясність висловлювання залежить від ясності думання, а здатність думання – від рівня володіння мовою. Людина з бідним запасом слів за його межами не може ані ясно думати, ні ясно висловлюватися. Нездатна вона й адекватно сприймати чуже мовлення. Німецький філософ Артур Шопенгауер з приводу того, що дехто не розуміє його писань, саркастично висловився: «А хіба осел, дивлячись у дзеркало, може побачити там віддзеркалення ангела?» (Я. Радевич-Винницький).

ТЕМА 2. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЇЇ НОРМИ

Завдання 10. Дайте визначення поняття *норма літературної мови*.

Завдання 11. Назвіть ознаки мовної норми.

Завдання 12. Самостійно доберіть приклади для ілюстрування всіх типів мовних норм (фонетичних, орфографічних, пунктуаційних, лексичних, граматичних, стилістичних).

Завдання 13. Вимовте правильно слова, визначивши, коли вживаються африкати дж, дз, а коли – окремі звуки д і ж, д і з.

Дзвінок, джура, дзиглик, підземний, піджак, джин, дзеркало, кукурудза, дзявкати, дзьобнути, джгут, підзаправити, підждати, гринджоли, джеркіт, джем, джигун, джок, дзенькіт, дзбан, відзняти, джерсі, відзайменниковий, скривджений, їжджу, віджнивувати, наджорсткий, дзвенькіт.

Завдання 14. Подані слова сполучення слів прочитайте вголос відповідно до орфоепічних норм української мови.

Відчути, намажся, розширення, шістдесят, свідчити, намагаєшся, без жалю, зцідити, падчерка, цвіль, на сторінці, невістчин, розжитися, здається, у книжці, квітчати, Великдень, легкість, масть, на ручці, з джерела.

Завдання 15. Прочитайте текст, поясніть особливості вимови голосних і приголосних звуків.

Весною, коли рясним білоцвіттям каштанів і акацій закипає Київ, вечорами синіми виходжу я на круті й зелені схили Дніпра.

Знайомою стежкою пробираюсь у парк до Аскольдової могили, сідаю на лавці під білим наметом розквітлої акації і слухаю дивний зачарований гомін землі.

Солодкі пахощі настояних на сонці акацій пливуть у повітрі, злегка паморочать голову і викликають у душі терпкий смуток. У гущавині, що заплела круті дніпровські схили, не вгаваючи, співають, заливаючись солодким щебетом, солов'ї, і пісні запізнілих молодих веслярів линуть знизу від ріки, котяться над дніпровськими плесами.

Заходить блакитна ніч, ясними мерехтливими зорями гаптуючи небо, і тихими лунами озиваються зелені парки на косогорох, пливуть над ними звуки пісень.

То виходить юність на дніпрові кручі, під місяць і зорі, де білим полум'ям свічок догорають каштани.

Прийшли сюди, в київські сади і парки, ті, кому нині по вісімнадцять-двадцять весен, що сьогодні стояли біля верстатів і палаючого горна, ті, що сиділи над книгами в аудиторіях, ті, що стояли на риштованнях нових будов.

Наді мною тихо шумлять акації, стоять, мовби загорнувшись у білі, ніжні прозорі тканини; срібне мереживо заплітає в їхні рясні крони місяць, ласкавий вітер голубить їхні кучері. А вони злегка погойдуються у млосній нестямі, такі запашні й соромливо-ніжні (*І. Цюпа*).

Завдання 16. Прочитайте слова, дотримуючись норм вимови дзвінких приголосних.

I. Краб, дріб, зубки, жолоб, гриб, козуб, пагорб, жабка, гребти, тулуб, зруб, обсипати, рябчик, кадуб, словолуб, вируб, яструб, губка, обкидати, клуб, дроворуб, шлюб, зяб, штиб, чубчик, горобчик, рибка.

II. Пляж, розпродаж, пейзаж, віжки, дренаж, їжте, міраж, типаж, репортаж, стаж, вздовж, наказ, алмаз, низка, різка, синтез, хмиз, лізьте, ескіз, поріз, аналіз, гарбуз, боягуз, верзти, галузка, француз, м'яз.

III. Ворог, ковчег, подвиг, легкість, вогкуватий, розбіг, шпиг, могти, бігти, нігтик, сніг, моріг, сленг, смокінг, дігтяр, тягти, пінг-понг, діалог, філолог, плуг, друг, кігтик, лягти, обсяг, кетяг, ланцюг.

Завдання 17. Прочитайте слова відповідно до норм вимови шиплячих приголосних.

Чистий, чапля, щасливий, шість, обличчя, щур, щітка, ручай, чоловік, чечітка, чорний, щільний, щирий, ручка, Ічня, сачок, чуб, чільний, жіночий, чума, очко, буча, чарівник, чемний, вчити, вчора, піддашся, збіжжя, черевик, чарка, чинити, чіпкий, чай, щемить, щадити, гречаний, чепіги, щедрість, решітка, зачіпка, червоний, чудовий, межі, речі, миші, качка, мжичка, круча, лящ, ніч.

Завдання 18. Прочитайте слова, поясніть вимову.

Розжувати, безшумний, без житла, надзвичайний, надчутливий, розжарювати, розшарпаний, розсипати, розшук, зцілити, знущаєшся, залишся, криється, лється, на мушці, подушці, ложці, на ручці, мичці, вітчим, юність, відсидіти, насадний, кориться, марнотратство, якби, клятьба, лічба, вокзал, світоч, повість, лазня, пісня, полегкість, обійстя, цвях, дзвякнути, шістнадцять, шістдесят, людство, братній.

Завдання 19. Поставте наголоси у формах слів.

I. Автор – автори, три автори, п'ять авторів; брат – брати, два брати, шість братів; весна – весни, дві весни, п'ять весен; квітка – квітки, дві квітки; щока – щоки, дві щоки;

II. Вовк – вовки; гак – гаки; грім – громи; спис – списи; дріб – дроби; карб – карби; фонд – фонди; птах – птахи; шарф – шарфи; берег – береги; конюх – конюхи; корпус – корпуси; наймит – наймити; яструб – яструби; урожай – урожаї; баштан – баштани.

Завдання 20. Подані слова поділіть запишіть у дві колонки: у першу – ті, що мають паралельне наголошування, у другу – ті, в яких наголос виконує функцію семантичної диференціації.

А́тлас, бе́скід, ва́рення, ви́года, дереви́на, дніпро́вий, до́говір, до́відник, за́клад, за́пал, за́мір, за́тишок, і́рис, ко́лос, листко́вий, лу́па, медя́ник, наглядáч, недомі́рок, о́рган, о́бід, о́гріх, пере́бліск, підсумо́к, пра́вило, про́бування, про́стий, пугáч, ра́порт, розпáл, розгін, са́пання, сиві́зна, смі́ття, со́сна, типо́вий, тісно́та, трі́ска, частко́вий, щі́ліна, я́сний.

Завдання 21. Підготуйте виразне читання художнього тексту на 100 слів. Пояснити вимову голосних і приголосних звуків.

Завдання 22. Доберіть із тлумачного словника 10 слів іншомовного походження з визначеннями.

Завдання 23. Доберіть синоніми до слів *балакун, бешкетник, великий, розумний, нав'язливий, перемагати, повільно, ввічливий, ганьба, кричати*.

Завдання 24. Назвіть українські відповідники до поданих нижче іншомовних слів, які часто вживаються в діловому і науковому мовленні.

Апелювати, ігнорувати, дефект, домінувати, екстраординарний, рентабельний, регламентувати, рафінований, індиферентний, аналогічний, координувати, лімітувати, прерогатива, пріоритет, реєструвати, репродукувати.

Завдання 25. Пароніми введіть до складу словосполучень.

Музичний – музикальний, дружний – дружній, особовий – особистий, поверховий – поверхневий, чисельний – численний, хутровий – хутряний, інтелігентний – інтелігентський, первинний – первісний, виголошувати – проголошувати, громадський – громадянський, відношення – відносини.

Завдання 26. Поясніть різницю у значенні і вживанні запозичених синонімів і паронімів.

Конфлікт – інцидент; регіон – район; професія – спеціальність – фах; контраст – конвенція; дилема – проблема – альтернатива; будинок – будівля, пам'ятка – пам'ятник, прогрес – регрес, дослід – досвід, писемний – письмовий.

Завдання 27. Поясніть, у яких випадках варто вживати наведені слова. Скористайтеся тлумачним словником.

Апендикс – апендицит.

Білет – квиток.

Відношення – відносини – стосунки – взаємини – ставлення.

Нагода – пригода.

Стан – становище – положення.

Усмішка – посмішка.

Недолік – хиба – вада – огріх – гандж.

Вірний – правильний – слухний.

Завдання 28. Складіть речення зі словами *одержувати, набувати, здобувати*.

Завдання 29. Відредагуйте речення. Поясніть зроблені виправлення.

1. До повістки дня сесії ООН було включено питання туризму.
2. У конференції прийняли участь міста і області, які мають побратимів за кордоном.
3. Погляди керівників на цю проблему не співпадають.
4. Закон гарантує компенсацію витрат, пов'язаних з командировкою.
5. Осторожно, двері закриваються!
6. Научно-

дослідний відділ лікарні приступив до апробації нового лікарства. 7. Підписка на цей журнал здійснюється в будь-якому поштовому відділенні України. 8. Найчастіше відвідувачі нашого кафе заказують млинці з сиром, жарену рибу, овочеві блюда, сік з бояришника та клюкви. 9. Своєю основною задачею мер рахує зростання благополуччя жителів міста. 10. За дотримання мір пожежної безпеки у нас в цеху відповідає А. Матвійчук.

Завдання 30. Знайдіть у поданих реченнях помилки, пов'язані з неправильним уживанням слів. Виправте їх.

1. Саме тому через цей конфлікт і відбулася проблема, коли проти нього почався такий великий тиск. 2. Прожитковий рівень збільшать. 3. Це ні до чого доброго не призведе. 4. Мультиплікаційний фільм «У пошуках Немо» став власником «Оскара». 5. Більшість необхідної інформації про їхню роботу можна було отримати безпосередньо зі стендів, розташованих у доступних місцях. 6. Справа складна. Необхідно опрацювати велику кількість свідків, провести очні ставки. 7. Така аксіома не лише не надто приємна для виборців, а й надихає їх глибоким песимізмом. 8. Джек Різник, найвидатніший убивця 19 століття, робив свої злочини тільки у вихідні дні. 9. Далі про те, що було вдома, він сам розповість, якщо у нього присутнє почуття гумору. 10. День пропав не дарма. 11. Але вона відчуває, що єдиний вибір і єдиний спосіб, яким вона може щонебудь зробити, – це бути лицем ФБР. 12. Хрестовий похід проти тероризму відібрав уже десятки тисяч людських жертв на обох фронтах.

Завдання 31. Виявіть помилки, пов'язані з уживанням паронімів.

1. Наша редакція зовсім не намагається у цій справі встати на бік однієї із сторін. Хай у всьому розбирається слідство і суд. 2. Ми справді одне ціле – один народ, одна нація, одна сім'я, якій треба прикласти ще дуже багато зусиль, щоб Україна була привабливою. 3. Щоправда, де роздобути гроші, уяви не мала. 4. Кучма не сумнівався в тому, що Кравченко самостійно і без всякого розголосу виконає поставлену задачу. 5. Мені часто пропонують у кіно періодичні ролі. 6. Зранку, коли я пішла на кухню, обидві кішки дружньо кинулися до кімнати. 7. Коли працівники ДАІ підійшли ближче до машини, то зауважили, що і водій, і два його пасажири

помітно нервують. 8. Наслідком словесних баталій з керівництвом став указ про звільнення. 9. Під час експерименту померло 600 осіб, і вчені зрівняли статистику смертності серед одружених, самотніх, розлучених і вдівців. 10. Відбувається бруральна компанія дискредитації лідерів Соцпартії і на державному, і на регіональному рівнях. 11. На його період правління припадає початок зросту української економіки. 12. Вона є молодшою представницею відомої музикальної родини.

Завдання 32. Знайдіть у реченнях лексичні росіянізми, виправте їх.

1. Не подумайте, що я придираюся, але при рахунку 0:6 я починаю сумніватися в нашій перемозі. 2. Тарас Чорновіл для них цінності не представляє. 3. Керівництво вузів запевняє, що студенти здадуть сесію вчасно, але вчитимуться по суботах. 4. У кого на Новий рік буде пусто у кишнях, той весь рік проведе у нужді. 5. Виробник канцелярських приналежностей компанія Parker також спробувала перекласти свій слоган на іспанську. 6. Відповідні зусилля починаються також в області видобутку й обробки алмазів. 7. Спочатку всі офіційні документи слід перевести на українську мову. 8. Ще у Древньому Римі придумали вихід з положення: коли люди відчували нестачу харчів, їм давали більше видовищ. 9. З таким же успіхом можна взяти граблі чи стати до столярного станка. 10. Це – добрий менеджер, продюсер, який розбирається у питаннях культури, модерно мислить. 11. Усіх тих, хто потребує захисту й уваги суспільства, і не перечислиш. 12. Останні місяці року будуть вдалими для укріплення здоров'я.

Завдання 33. Поясніть значення фразеологізмів.

Взяти бика за роги, і бровою не вести, узнати смаленого вовка, товкти воду в ступі, метати перла перед свинями, з вогню та в полум'я, наріжний камінь, зачароване коло, сміятися на кутні, спочити на лаврах, справляти лежні, прокрустове ложе, ахіллесова п'ята, сізіфова праця, дати одкоша, вискочити як Пилип з конопель, зробити з лемеша пшик.

Завдання 34. Знайдіть і виправте помилки щодо вживання фразеологізмів.

1. Перше, що кидається в око, – це численність та одноманітність новорічних і різдвяних привітань, надісланих президенту людьми, які пройнялися його чуйністю та уважністю до їхнього чергового святкування Нового року. 2. Невже такі думки не приходять в голову журналісту? 3. Абсолютна тверезість, за моїми спостереженнями, помітного впливу на поліпшення фізичної й творчої активності не відіграла. 4. З цього часу вступив в дію новий Сімейний кодекс. 5. Перш за все прикладіть усі зусилля, щоб виглядати як на п'ятнадцять років. 6. 15 березня Міністерство друку підвело результати розгляду заявок на участь у конкурсі на право мовлення на шостому метровому телеканалі. 7. Якщо чоловіки, побачивши тебе, не зомлівають, а ти цього чекаєш, приймайся за діло. 8. Це була остання лебедина пісня цієї команди. 9. Але сьогодні, коли йде судово-правова реформа, бути в стороні людині з моїм досвідом роботи в різних ланках суду, у Міністерстві, у Верховній Раді – це було б не зовсім добре. 10. Злочинці, увірвавшись до помешкання, як ті пси, почали нищпорити по будинку, все перевертати догори верхи, у пошуках грошей. 11. За час існування організованої групи молодики встигли й підпалити кафе на трасі Львів-Київ поблизу села Новий Милятин Буського району, чим нанесли власнику колосальні фінансові та моральні збитки. 12. Цілком імовірно, що з'їзд партії, вирішуючи питання, які стосуються виборів, прийме це до уваги.

Завдання 35. Поставте іменники II відміни чоловічого роду у формі родового відмінка однини. Поясніть написання.

Олень, жолудь, чоловік, авторитет, гурт, комір, шлунок, полк, граб, травень, понеділок, вечір, синус, смуток, сюжет, будинок, Дунай, Прут, Лондон, Кіпр, теніс, ліс, турнір, хліб, віск, стіл, лист, штаб, архів, кедр, долар.

Завдання 36. Поділіть іменники на тверду, м'яку і мішану групи і поставте їх у формах родового й орудного відмінків однини.

Колір, пекар, жниввар, звір, Ігор, буквар, кашовар, ледар, календар, господар, аптекар, казкар, штукар, паламар, лимар, динар, гусар, слюсар, сквер, менеджер, місіонер, мундир, інжир, башкир, дезертир, матадор, провізор, пастор, різьбяр, мебляр, гусяр, муляр, оленяр, сміттяр.

Завдання 37. Доберіть узгоджені означення до поданих іменників.

Бра, цеце, кюре, фрекен, марабу, бістро, динго, ЕОМ, ЄЕС, Кіліманджаро, Осло, Арагві, каре, Міссурі, шимпанзе, кашне, регбі, танго, люмбаго, ему, Гаїті, Хонсю, тореро, бароко, регбі, РЕУ, КДБ, ДНК, НЛО, УНР, біль, кефаль, нежить, мозоль, тюль, ступінь.

Завдання 38. Провідмініайте іменування людей.

Дяченко Юрій Володимирович, Плаксій Василь Миколайович, Герега Марія Степанівна.

Завдання 39. Поставте іменники у кличному відмінку.

Оксана, Марія, Валя, Петро, Олег, пан директор, земля, край, друг, Олексій, Макар, Микита Іванович, Львів, чернець, луг, весна, цар, вітер, орел, сестра, син, дочка, хлопець, чоловік, воля, жінка, мова.

Завдання 40. Виправте речення, поясніть помилки у вживанні форм іменників.

1. Керівник організації діє на підставі її статута або положення. 2. Організація ще не має рахунка в установі банку. 3. Якось неонове вивіска на фасаді ресторана перегоріла. 4. Вихлопна труба сержантового мотоциклу заглушувала зайві шуми. 5. Тоді шукай вітера в полі. 6. За стіною кабінета голови сільради хлопці з колгоспного духового оркестра репетирували польку. 7. Сьогодні олімпійському чемпіону з боксу, чемпіону світу, заслуженому майстру спорту, кавалеру ордену «Знак пошани» Віктору Іваненко виповнюється 50 років. 8. Державну службу зайнятості у народі прозвали біржою праці. 9. Досить продуктивним є розгляд негативних вчинків персонажей, яких діти сприймають як позитивних героїв. 10. Баку відомий багатьма історичними пам'ятками.

Завдання 41. Від поданих прикметників утворіть усі можливі форми ступенів порівняння.

Дорогий, гарний, святковий, сивий, безмежний, великуватий, кардинальний, грубий, західний, кисло-солоний, твердий, пресмачний, прямий, гарячий, гордий, вороний, бузковий.

Завдання 42. Проаналізуйте правильність уживання прикметників. Відредагуйте речення.

1. В економічно стабільних країнах кошти страхових компаній є найбільш важливішим джерелом внутрішніх інвестицій. 2. Фармацевтична галузь у будь-якій цивілізованій країні входить до п'ятірки самих прибуткових. 3. На Заході це найбільш могутніша індустрія. 4. Магазин пропонує офісні меблі самих вишуканих форм. 5. Відділ має більш великий досвід роботи у цій галузі. 6. У конкурсі «Вчитель року» кращим став Олексій Іванович Погрібний. 7. Фірма доставляє вантажі у самі найкоротші строки. 8. Марія молодше мене на два роки.

Завдання 43. Напишіть наведені цифри словами. Провідмініяйте їх.

51, 754, 211, 3295, 1996, 254,7937, 208.

Завдання 44. Провідмініяйте за відмінками числівники.

Мільйон, чотириста сорок п'ять, двісті вісімдесят три, п'ятсот тридцять сім.

Завдання 45. Розкрийте дужки, поставивши числівники у відповідній формі.

1. Черепаха живе близько (триста) років, кити – (п'ятдесят), слони – (сімдесят). Життя щуки вимірюється (сімдесят – вісімдесят) роками, білуги – (сто), сома – (шістдесят), вугра – (п'ятдесят п'ять), золотої рибки – (тридцять три). Серед птахів найдовговічніший – папуга, він доживає до (сто сорок) років. 2. Щоб виробити (сто, грам) меду, бджола збирає нектар із (сто дев'яносто тисяч) квітів. 3. Ми обов'язково повинні сфотографуватися біля цього (двісті п'ятдесят)річного дуба. 4. Західна вершина Ельбрусу сягає (п'ять тисяч шістсот сорок два) метрів висоти над рівнем моря. 5. (Двісті) студентам університету виплачується підвищена стипендія.

Завдання 46. Розкривши дужки, поставте іменники у відповідних формах.

Півтора (зошит), два (раз), чотири (оберемок), півтори (зміна), півтора (день), три (місяць), три (рядно), два (училище), два (рядно), перед першим (грудень), два (озеро), два з половиною (вагон).

Завдання 47. Замість крапок поставте займенники *всякий, кожний* або *будь-який*. Обґрунтуйте своє рішення.

1) Ця платформа дозволяє проводити техогляд літаків за ... погодних умов. 2) Я можу виконувати ... доручення. 3) Прошу Вас перевірити ... документ. 4) У протоколі повинен розписатися ... екзаменатор. 5) У .. справі треба бути фахівцем.

Завдання 48. Відредагуйте речення. Свій варіант прокоментуйте.

1) У мене зараз зовсім другі проблеми. 2) Я можу улюбий час розірвати цей контракт. 3) Я готовий купити оцей конспект за кожну ціну. 4) Ми готові співробітничати з усілякими підприємствами. 5) Завтра ми надамо вам любую інформацію з питань, котрі належать до нашої компетенції.

Завдання 49. Замініть ненормативні дієприкметники іншими формами.

Відвідуючий, знаючий, відпочиваючий, бажаючий, стрибаючий, радіючий, узагальнюючий, знеболюючий, втікаючий, регулюючий, освітлюючий, розповідаючий, діючий, уточнюючий, ріжучий, наступаючий, виконуючий, головуючий, координуючий, вражаючий, спонукаючий.

Завдання 50. виправте у реченнях ненормативне вживання дієприслівникових зворотів.

1. Використовуючи цей крем, ваша шкіра стане пружною і ніжною. 2. Повернувшись з університету додому, Миколу радісно зустрічав кіт Мурко. 3. Це перше, що дивує, переглядаючи документ. 4. Здобувши вищу освіту, його було запрошено працювати в один із найвідоміших НДІ. 5. Звернувшись до міської адміністрації за поясненнями, нам було дано відповідь про те, що питання вже вирішується. 6. Перетинаючи кордон, злочинця було затримано. 7. Закінчивши написання книги, перед автором постало проблема її публікування. 8. Згадуючи про пережиті події, матері стало моторошно.

Завдання 51. Із поданих у дужках варіантів форм присудків оберіть правильні.

1. На стадіоні (гралося, гралися) із десятків дітей. 2. П'ять днів (минуло, минули) швидко. 3. До уроку (не підготувалося, не підготувалися) півкласу. 4. До магазину (зайшло, зайшли) двоє. 5. Багато думок (роїлося, роїлися) у мене в голові. 6. Переважна більшість студентів уже (склала, склали) заліки. 7. Після дзвінка до класу (забігло, забігли) троє школярів. 8. На столі (лежало, лежали) п'ять зошитів. 9. Десять років (збігло, збігли), як один день. 10. Більшість перелітних птахів уже (відлетіло, відлетіли) у теплі краї.

Завдання 52. Утворіть словосполучення зі зв'язком керування з поданими словами.

Наслідувати, дякувати, запобігати, дорівнювати, завдавати, доповідати, кепкувати, насміхатися, знущатися, довіряти, турбуватися, пишатися, оволодіти, опанувати, навчатися, зрадити, хворіти, перетворитися, нехтувати, подібний, сповнений, наповнений, характерний, властивий, притаманний.

Завдання 53. Виправте помилки у будові наведених речень.

1. Їх вчинки вселяють віру й упевненість у прийдешнє. 2. На це вона сама не раз наголошувала. 3. План по продажу кукурудзи виконано. 4. Учні сперечалися над твердженням Шелестова. 5. Турніри, подібні сьгоднішньому, дадуть поштовх до розвитку спорту в області. 6. Необхідно підвищувати знання серед юнаків та дівчат. 7. Це можливе при одній умові. 8. По обговореному питанню прийнято рішення. 9. Слід чинити так, як це вказується у договорі. 10. Роботу Віра собі по душі обрала.

Завдання 54. Перекладіть словосполучення української мовою.

По прибуттю на место; установити деловые контакты по вопросам производства; реализовать по безналичному расчёту; работать по программе; получить по подписке; сообщить по телефону, старший по возрасту, работать по принципам рыночной экономики, работать по совместительству; совершить по ошибке; по Вашему усмотрению; по заказу; по недоразумению; по обоюдному согласию, по поручению; по причине этого; под председательством.

Завдання 55. Виправте, де потрібно, словосполучення на правильні.

Мешкати при батьках, присилати за адресою, на заклик, за клопотанням, згідно даних, при нагоді, при потребі, при переїзді, по сценарію, піклуватися за дітей, із-за цих обставин, відомий для багатьох, оплатити проїзд, всупереч проблем, користуватися з можливості, наголосити на необхідності, плакати з радості, від дня заснування, обабіч дорозі, застерігати від небезпеки, враження від вистави, п'ять метрів на секунду, знатися в кулінарії.

Завдання 56. Побудуйте правильно словосполучення. Поясніть ваш вибір.

1. Літак було знято з виробництва (у зв'язку, з, з-за, за, завдяки, в силу — його конструктивні недоліки).
2. Відмовити (по причині, у зв'язку з, з-за, через — відсутність належних приміщень).
3. Вирішити питання (з, про, через — постачання дизпалива).
4. Подати заяву (про, на, по — звільнення).
5. Рішення прийнято (відповідно до, відповідно з, у відповідності до — наказ).
6. Робота виконана (з, по, відповідно до — інструкція).

Завдання 57. Перебудуйте прості речення так, щоб вони стали складними. Поясніть розділові знаки, визначте тип складнопідрядного речення.

1. Незважаючи на гостру критику опонентів, промовцю вдалося переконати слухачів у правильності своєї теорії.
2. Адресований керівнику документ даної або вищої організації містить детальний виклад будь-якого питання з висновками і пропозиціями.
3. Дослідник за покликанням, автор навів у статті маловідомі, надзвичайно цікаві факти з давньої історії.
4. Із зменшенням грошової маси зростає вартість грошей.
5. Відсоткові ставки зростають, а позики зростають.

Завдання 58. Спростіть подані нижче речення, записуючи підрядні частини дієприкметниковими або дієприслівниковими зворотами.

- 1) Коли я вивчив запропонований Вами проект контракту, я вирішив погодитись на Ваші умови.

2) Коли розглянули пропозиції на засіданні дирекції, ми визнали їх влучними і суттєвими.

3) У разі, коли всі забезпечені за нормою, житло, яке залишилося, передається тим, хто має право на додаткову житлову площу.

4) Право користування послугами “Київміськдовідки” по абонованому телефону має “Абонент”, забор’язаний в жодному випадку не допускати сторонніх осіб користуватися послугами “Київміськдовідки”.

ТЕМА 3. СПІЛКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Завдання 59 За поданим зразком розкрийте значення фразеологізмів.

1) Пройняти когось поглядом. 2) Очі рогом лізуть. 3) Мозолити очі. 4) Очі горять. 5) Очі розбігаються. 6) Очі грають. 7) Кидати очима (стріляти очима). 8) Як гляне, аж трава в'яне. 9) Очі сиплять іскрами.

Зразок: Пройняти когось поглядом – пильно дивитися.

Завдання 60. Визначте, які невербальні засоби відображені у поданих нижче фразеологізмах.

Розводити руками, один на один, кривити губи, кивати головою, тикати пальцем, високо нестися.

Зразок: Розводити руками (жест).

Завдання 61. Уявіть ситуацію:

1) «Клієнт – менеджер». Менеджер мусить продемонструвати, що він уважно слухає все, що розповідає клієнт. Які з нижчеподаних засобів невербального спілкування допоможуть йому в цьому:

- а) нахил у бік клієнта;
- б) менеджер сидить, відкинувшись назад;
- в) схрестив пальці;
- г) від клієнта його відгороджує великий стіл;
- г) дивиться в очі клієнту;
- д) крутить у руках ручку;
- е) робить записи під час бесіди;
- є) киває головою.

2) Ситуація «Розмова по телефону». Люди жестикулюють незалежно від наявності аудиторії, дуже яскраво це виявляється під час розмови по телефону. Які жести та міміка вкажуть на симпатію до співрозмовника, а які на антипатію?

Завдання 62. Сьогодні ми маємо кілька інтерпретацій жесту «V» (перемога). Наведіть кілька прикладів, як можна тлумачити цей невербальний спосіб спілкування.

Завдання 63. Наведіть приклади застосування засобів невербального спілкування у ділових стосунках.

Завдання 64. Підготуйте усне повідомлення на тему «Виникнення та розвиток вчення про невербальне спілкування».

Завдання 65. Розкажіть, які зони особистісного простору найбільш характерні для спілкування:

- між родичами;
- між друзями;
- у громадських місцях;
- при діловому спілкуванні;
- між лектором та слухачами.

Завдання 66. Наведіть приклади використання в діловому спілкуванні різноманітних жестів.

Завдання 67. Підготуйте повідомлення на тему «Значення міміки людини».

Завдання 68. Поясніть, як ви розумієте доречність у спілкуванні.

Завдання 69. Відтворіть ситуацію проведення бесіди керівника з підлеглим, який має на меті звільнитися з власного бажання: 1) працівник добросовісно ставиться до виконання своїх обов'язків; 2) працівник – людина, яка не має необхідних для роботи здібностей.

Завдання 70. Висловіть свої міркування з таких питань: 1) Чому виникають конфліктні ситуації між керівником і підлеглими? 2) Як на спілкування керівника і підлеглих впливає його компетентність? 3) Як культура мовлення керівника впливає на обстановку в колективі?

Завдання 71. Дайте відповіді на поставлені запитання.

1 Чи вмієте Ви спілкуватися?

2 Чи завжди Ваше спілкування є продуктивним?

3 Чи завжди Ви відчуваєте після нього задоволення і розуміння,

що воно є таким самим і для іншої людини?

4 А чи вмієте Ви, спілкуючись з іншою особою, вирішувати конкретні справи і досягати в цьому успіху?

Завдання 72. Розкрийте значення таких висловів «Хочеш пізнати людину — дивись їй у вічі»; «Очі – дзеркало душі».

Завдання 73. Про який емоційний стан особистості свідчать такі вирази очей

- а) блискучі очі –
- б) матові очі –
- в) широкі зіниці –
- г) короткі погляди в бік –
- г) погляд униз –

Завдання 74. Проведіть тренінг за допомоги невербальних засобів передайте різні почуття, зокрема *захоплення, подив, радість, розчарування.*

ТЕМА 4. КУЛЬТУРА ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ. МОВНИЙ ЕТИКЕТ

Завдання 75. Прочитайте подані нижче телефонні діалоги. Визначте тему кожного з них та композиційні частини.

- Алло ! Це загальноосвітня школа № 3?
- Так.
- Добрий день, Андрію Петровичу. Петриченко говорить.
- Добрий день, Вікторе Івановичу.
- Я хочу поздоровити Вас і Ваших колег з Новим роком.

Бажаю здоров'я і щастя, натхнення й успіхів.

- Щиро дякую, Вікторе Івановичу! Я теж вітаю Вас. Хай у новому році Ваш університет порадує Вас новими успіхами.
- Дякую. На все добре !
- До побачення. Ще раз дякую.

- Алло!
- Слухаю Вас.
- Це з обласної адміністрації телефонують. Петра Івановича можна?
- На жаль, його нема.
- Чи не змогли б ви передати йому, що нарада в обласній адміністрації переноситься на 20 листопада?
- Звичайно, передам.
- Дякую. До побачення.
- До побачення.

Завдання 76. У поданій нижче телефонній розмові відновіть пропущені репліки.

1. ...
2. Слухаю Вас.
3. ...
4. Так. Хто Вам потрібен?
5. ...

6. На жаль, його нема. Що йому передати?
7. ...
8. Так, записую. Передам.
9. ... Будь ласка.

Завдання 77. Складіть діалог телефонної розмови декана з матір'ю (батьком) студента.

Завдання 78. Уявіть ситуацію: Ви закінчили навчання у ВНЗ і шукаєте роботу за обраною спеціальністю. У вас з'явилася інформація, що на певному підприємстві є вакантна посада.

Складіть діалог про працевлаштування у відділі кадрів. З чого повинна починатися така бесіда? Які аргументи на користь Вашого обрання на обрану посаду Ви наведете? Які документи нададуть ваги Вашим словам?

Завдання 79. Створіть ситуацію розмови керівника колективу і особи, що спізнилася на роботу. Уведіть у речення такі форми: *з цього приводу; змушений повідомити...; на жаль...; з великою радістю повідомляю; прошу Вас; сьогодні необхідно...*

Завдання 80. Доберіть синоніми до виділених слів у поданих реченнях.

1. **Безперечно**, ви маєте рацію. 2. Вам **варто** виконати це завдання до кінця тижня. 3. До неї першим підійшов **занепокоєний** Іван. 4. Перед доповідачем завжди стоїть завдання **виділити** найважливіше, найхарактерніше, типове. 5. **Інакше** і бути не могло. 6. **Подякуємо** всім студентам, що взяли участь у конкурсі «Знавець української мови».

Завдання 81. Такі вислови як: *«Це неправда», «Це дурниця»* під час спілкування неприпустимі. Запропонуйте замість них інші.

Завдання 82. Запишіть, який комплімент Ви можете сказати:

- 1) після тривалих перемовин, що завершилися вдало для Вас;
- 2) коли розмова закінчилася з успіхом;
- 3) співробітникові під час роботи;
- 4) вчителеві після відвідання його уроку.

Завдання 83. Які, на вашу думку, етичні принципи ділового спілкування найважливіші в наш час? Обґрунтуйте.

Завдання 84. Прокоментуйте, які формули мовного етикету слід використати в таких ситуаціях: 1) Вам потрібно звернутись до колеги в присутності інших людей на роботі. Які формули вітання можливі? 2) Ви недавно працюєте в установі. Встигли побачити багато недоліків, маєте свої міркування щодо їх усунення. Заходите до кабінету начальника ... (зробіть пропозиції, як усунути ці недоліки); 3) Ви вперше прослухали лекцію відомого вченого. Після її закінчення Ви вирішили з'ясувати деякі деталі. Як Ви звернетесь до вченого?

Завдання 85. Самостійно доберіть прислів'я, у яких сформульовано рекомендації щодо правил мовного етикету.

Завдання 86. У якому рядку (рядках) є неправильні форми вітання і прощання?

1. Доброго ранку! Доброго дня! Спокійної ночі! До зустрічі!
2. Добрий вечір! Добридень! Прощайте! На все добре!
3. До завтра! Хай вам щастить! На добраніч! Добри вечір!

Завдання 87. Запишіть формули вітання, прощання, подяки і прохання, враховуючи вік, стать, соціальне становище співрозмовника.

Викладачеві:

Бабусі:

Керівникові установи:

Колезі по роботі:

Завдання 88. Перепишіть текст, замість крапок додайте етикетні формули.

Не годиться відповідати на запитання лише «так» чи «ні». Обов'язково треба додати ще кілька слів. Наприклад, «Так, ...», «Ні, ...», або ввічливо перепитати: «..., я не почула ваших слів». Зізнатися: «Я не зрозуміла», «Я не слухала» – було б незручно. Такі вирази, як: «Це неправда», «Це дурниця» – неприпустимі. Треба висловлюватися так: «...», «...», «...».

Завдання 89. Доберіть матеріал і підготуйтеся до виступу з теми «Український мовленнєвий етикет».

Завдання 90. Змоделюйте мовленнєву ситуацію вітання і проведіть комунікативну гру: а) вітання з однокурсником; б) вітання з директором інституту; в) вітання зі священником; г) вітання з викладачем.

Завдання 91. Змоделюйте рольову ситуацію і проведіть комунікативну гру.

- Ви у незнайомому місті й шукаєте потрібну Вам установу.
- Ви не згодні з висловленою думкою співбесідника.
- Ви зустріли однокурсницю, Вам треба зробити їй комплімент.

Завдання 92. Змоделюйте мовленнєву ситуацію «Зустріч із професією» і проведіть комунікативну гру. З цією метою:

- запросіть на зустріч осіб різних професій;
- підготуйте гостям запитання про особливості їх професій.

Завдання 93. Дайте відповідь на запитання: «В яких комунікативних ситуаціях можна послуговуватися словами *пан, пані*»?

ТЕМА 5. УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Завдання 94. З термінологічного словника доберіть 10 термінів з визначеннями зі свого фаху.

Завдання 95. Доберіть по 5-10 термінів з вашого фаху, які ілюстрували б способи творення (вторинна номінація, словотвірний, синтаксичний способи, запозичення).

Завдання 96. Доберіть власне українські синоніми до іншомовних слів Які з наведених слів є загальнонауковими термінами? Поясніть їх значення

Ігнорувати, рентабельний, саміт, фіаско, імідж, ритуал, компенсація, асоціація, ажіотаж, ліміт, сурогат, еквівалентний, конденсувати, інфекційний, домінувати, сертифікат, форвард, структура, конфліктний, візит, спонсор, нюанс, вето, вестибуль, акомпанемент, спектакль, спікер, екземпляр, корпорація, інцидент, персона.

Завдання 97. Доберіть 10-15 термінів, до складу яких входять інтернаціо-

нальні словотворчі елементи *авто-, анти-, гіпер-, інтер-, мета-, моно-, нео-, пост-, прото-, псевдо-, суб-, екстра-, інтра-*.

Завдання 98. Зредагуйте словосполучення Укажіть терміносполуки і поясніть їх значення.

Штриховка геометричної фігури, друкувати текст врозрядку, штамповка деталей, включити світло, стержень економічної політики, по ліву сторону, залишитися в стороні, з усіх сторін, на всі чотири сторони, протирічить програмі, прийти до себе, згортання крові, перебувати в лікарні, скрипичний ключ, іншими словами, справа в тому, вирішувати задачу, в самий раз, органи самоуправління, втратити свідомість, розписатися у відомостях, користуватися льготами, відпала необхідність, в силу закону, в силу обставин, в строгому смислі слова, вступати в силу, залишаємо за собою право, немає смислу, попереджати хворобу, служити підставою, у

протилежність, у цьому відношенні, це не має відношення до справи, це не рахується, явна помилка.

Завдання 99. З наукового тексту зі своєї спеціальності випишіть усі терміни, поділіть їх на групи: загальнонаукові, міжгалузеві, вузькоспеціальні.

Завдання 100. Користуючись словником іншомовних слів, пояснити походження та значення слів

Гімн, естет, акцент, паліндром, манускрипт, сигнатура, компіляція, педантичність, титр, утрирувати, постскрипtum, тезаурус.

Завдання 101. Користуючись словником іншомовних слів, з'ясувати, які з поданих груп слів не є спільнокореновими. Значення невідомих термінів виписати.

Авангард, аванзал, аванложа, аванпост, аванс, авантитул, авантюра, авантюрин.

Авіабаза, авіабомба, авіаль, авіфауна.

Автобіографія, автобус, автогравюра, автокефалія, автопсія, автор.

Аеробус, аеродинаміка, аерон, аеростат, аеротерапія.

Альфатрон, альфонс, альфатип.

Амбівалентність, амбіція.

Завдання 102. Згрупувати наведені терміни за походженням: греценізми, латинізми, тюркізми, полонізми, албанізми, італізми, запозичення з португальської, англійської, французької мов.

Політика, тютюн, альт, віртуоз, соло, тенор, туризм, гріш, антитіла, архізлодій, султан, чабан, кавалер, акула, зеніт, іслам, комугатор, комбайн, піджак, клуб, асамблея, бенкет, концентрат, балахон, тахта, вельможний, достаток, автомобіль, лінгвіст, літератор, магазин.

Завдання 103. З'ясувати за словником іншомовних слів значення іншомовних префіксів.

Аван, авіа, авто, філію, агро, вербію, ад, аде, аеро, фіто, фото, аква, аксі, ало, альбо, альфа, амбі, а, ана, де, про, контр.

Завдання 104. Пояснити відмінність у семантиці слів-термінів з міжнародними компонентами. З'ясувати, які слова випадають із групи спільнокореневих.

Автосервіс, автомагістраль, автостоп, автоколювання, автор.

Фонограф, графоман, графолог, географія.

Міліметр, газометр, метраж, метрика, метрополія.

Електрофон, магнітофон, мікрофон, фонетика, поліфонія.

Фільмотека, дискотека, фонотека, іпотека.

Завдання 105. Подані слова поділити на три групи: а) запозичені повністю з інших мов; б) утворені від іншомовних за допомогою українських словотворчих засобів; в) утворені від корінних українських за допомогою іншомовних мовотворчих засобів. При виконанні користуватися словниками (тлумачним, етимологічним, іншомовних слів).

Ліквідатор, територіальний, безапеляційний, апробування, аритмічний, архідавній, архівознавство, безкласовий, студентський, фанатик, презентація, практикувати, листаж, аспірантка, мандрівник, докторант, аварійність, буквений, демілітаризація, приватний, диригент, п'ятибальний, авансцена, бархатистий, контрнаступ, аптечний, декорація, антигромадянський, кавовий, псевдовчення, кінозал, режисура, комп'ютер, актив, пікет, піцерія.

Завдання 106. Згрупувати подані терміни за антонімічними та синонімічними відношеннями

Зразок: життя — смерть, похорони, небіжчик.

Конфлікт, війна, ідеологізація, безробіття, пан, агресія, вільна конкуренція, кредит, застосування сили, окупація, деідеологізація, працевлаштування, втручання, інтервенція, купівля, борг, лакей, авантюра, монополія, продаж, кредитор, експансія, слуга, ставленик, пішак, диверсія, злочин, провокація.

ТЕМА 6. НАУКОВИЙ СТИЛЬ І ЙОГО ЗАСОБИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Завдання 107. Укладіть список літератури зі свого фаху за правилами бібліографічного опису (не менше 10 джерел).

Завдання 108. Оформіть приклади різних видів посилань і цитат.

Завдання 109. Складіть анотацію (500 – 700 знаків) до статті Безпалько О. В. «Дитячі громадські організації в системі соціального виховання».

Соціальне виховання дітей є однією з важливих складових суспільного життя. Насамперед воно спрямовано на досягнення таких цілей: забезпечення у державі сприятливих умов соціалізації підростаючого покоління та саморозвиток людини як особистості та суб'єкта діяльності. У працях відомих українських (І. Зверєвої, А. Рижанової, С. Харченка, Н. Чернухи) та російських (А. Мудрика, М. Плоткіна, М. Шакурової) науковців у галузі соціальної педагогіки наголошується на важливій ролі дитячих громадських організацій у соціальному вихованні школярів. Разом з цим науковці зазначають, що однією з особливостей соціального виховання в сучасних умовах є формування нових взаємовідносин між школою, як провідним інститутом соціального виховання та дитячими організаціями. Останні набули за останнє десятиріччя значної самостійності та автономності як у плані територіального розташування, так і у виборі змісту діяльності, форм та методів роботи з дітьми. Якщо за радянських часів дитяча організація була обов'язковим атрибутом школи, то на сучасному етапі суспільного розвитку ситуація змінилася. Тому виникає ряд протиріч, оскільки різноманіття дитячих організацій не дозволяє школі як інституту соціального виховання забезпечити функціонування різних дитячих організацій під своїм дахом без складнощів для навчального процесу, з іншого боку, внутрішнє життя сучасних загальноосвітніх закладів, зокрема виховний процес, дещо змінилися, і не завжди на краще, за відсутності дитячих громадських організацій.

Мета статті: охарактеризувати дитячі громадські організації як суб'єкти соціального виховання в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Насамперед зауважимо, що ми розглядаємо дитячу громадську організацію як добровільне, закріплене формальним членством об'єднання дітей і підлітків, яке побудоване на принципах самодіяльності і організаційної самостійності, має своїм завданням сприяти природному прагненню дітей до самореалізації і самоорганізації на основі здійснення багатопланової діяльності, яка спрямована на задоволення різноманітних інтересів членів організації, захист їх прав і потреб, а також соціальне становлення підростаючого покоління.

На нашу думку, необхідно визначити сутнісні особливості дитячих громадських організацій. Базуючись на дослідженнях Л. Алієвої, А. Волохова, Б. Купріянова, Р. Литвак [1, 2, 3, 4] ми вважаємо за доцільне розглядати особливості дитячих організацій у чотирьох площинах: *віковій, соціально-педагогічній, суспільній та організаційній.*

Вікова особливість дитячої громадської організації обумовлюється приналежністю її членів до одного покоління, для якого характерні спільні атрибути буденного (загальні орієнтації, очікування, настрої, субкультурні тенденції тощо). Оскільки членами організації є діти, то саме врахування дитячого світосприйняття має бути покладено в основу діяльності організації.

Соціально-педагогічне призначення дитячої організації можна сформулювати, перефразуючи слова відомого російського психолога Д. Фельдштейна. На його думку, вони покликані послабити протиріччя між соціальним розвитком дітей та обмеженими можливостями їх соціального функціонування. Поряд з тим, розглядаючи дитячу організацію як чинник соціального виховання, А. Мудрик наголошує, що вона насамперед є реалізацією соціально-педагогічного проекту, оскільки „не виникає стихійно, а є продуктом спеціально організованої роботи дорослих з дітьми по оформленню корпоративної культури дитячої організації в педагогічно доцільному напрямку” [5].

Соціально-педагогічне призначення дитячої громадської організації можна також розглядати як сукупність складових її діяльності, спрямованих на:

- самоорганізацію добровільної сумісної взаємодії з іншими (реалізація напрямку „Я–діяльність”);
- перетворення оточуючої дійсності, вирішення різних актуальних проблем (реалізація напрямку „Я–оточуюча дійсність”);
- рефлексія та самовдосконалення в ситуації публічного представлення результатів (реалізація напрямку „Я–очима інших”);
- засвоєння у соціальній взаємодії суспільно важливих цінностей (реалізація напрямку „Я–Я”).

Саме це і дає підстави стверджувати, що дитяча громадська організація є інваріантом соціального виховання підростаючого покоління. Поряд з тим дитяча організація має і суспільне значення. У низці міжнародних документів, зокрема в Конвенції ООН про права дитини, Європейській хартії про участь молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні, резолюції міжурядової конференції „Зробимо Європу та центральну Азію регіоном, придатним для життя дитини” (13-15 травня 2004 року, Сараєво) значна увага приділена створенню умов для реалізації права дітей на свободу асоціацій та мирних зборів, розвитку структур, що сприяють участі дітей у всіх сферах суспільної діяльності, які торкаються їх життя.

Сьогодні в Україні у відповідності з концептуальними положеннями базових міжнародних документів створюються та розвиваються дитячі та молодіжні громадські організації, які розглядаються як ефективний фактор соціалізації особистості, своєрідний інститут громадянського суспільства. За роки незалежності в Україні створено та активно функціонують сотні дитячих громадських об’єднань. Своєрідним каталізатором цього процесу стало прийняття у 1998 році Закону України „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, у якому визначено, що вони мають здійснювати діяльність, спрямовану на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей дітей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, сприяти соціальному становленню дітей як повноправних членів суспільства.

Оскільки кожна громадська організація має свої статутні документи, у яких задекларовані мета, напрями та зміст діяльності організації, ми, використовуючи метод співставлення програмних документів всеукраїнських, регіональних та місцевих дитячих організацій, провели контент-аналіз їх змісту. Це дало нам

можливість виокремити напрями діяльності дитячих громадських організацій, які вони реалізують в умовах місцевих громад:

- залучення дітей до суспільно корисних справ;
- формування активної життєвої позиції особистості;
- виховання гуманної особистості, свідомого громадянина України;
- збереження та примноження природного довкілля, історико-культурної спадщини;
- забезпечення гармонії фізичного, духовного та інтелектуального розвитку підростаючого покоління;
- захист прав та свобод дітей, створення умов для їх самореалізації;
- організація змістовного дозвілля, формування здорового способу життя дітей;
- профілактика негативних явищ у дитячому середовищі.

Наведений перелік є не чим іншим як завданнями соціального виховання підростаючого покоління у сучасних соціокультурних умовах. В організаційному плані дитячі організації мають домінуючі ознаки соціальної організації. Серед них можна виокремити наявність спеціально створюваних керуючих органів, символіки, цінностей, традицій тощо. Варто зазначити, що дитяча організація розвивається як кожна соціальна система і проходить низку стадій у своєму розвитку (задуму, створення, розвитку, піднесення, замирання, згасання). Цикл життєдіяльності дитячої організації залежить ще і від зміни поколінь її учасників, які у якості активних суб'єктів перебувають орієнтовно від двох до п'яти років. Тому керівникам та лідерам організації необхідно займатися організаційним прогнозуванням задля забезпечення життєдіяльності організації.

Характеризуючи дитячу громадську організацію необхідно визначити її соціально-педагогічні функції як суб'єкта соціального виховання у загальноосвітньому навчальному закладі. Ми поділяємо думку А. Волохова, Б. Купріянова, про те, що такими функціями може бути *аксіологічна, орієнтаційна та операційна*.

Аксіологічна полягає у забезпеченні в дитячій організації умов для розуміння дитиною суб'єктивної значимості її переконань, поглядів, самореалізації у соціальній групі; формуванні у підлітків креативності, активної громадянської позиції щодо оточуючої дійсності, цінності іншого як рівноправного партнера.

Орієнтаційна функція дає можливість члену організації сформувати уявлення про себе як суб'єкта перетворення дійсності та саморозвитку, визначити свої організаторські та комунікативні здібності, наявний лідерський потенціал.

Операційна функція дитячої громадської організації спрямована на засвоєння та інтеріоризацію соціальних установок на суб'єктну позицію дитини, формування її відповідальної поведінки, опанування корпоративної культури та вмінь організації сумісної діяльності у поєднанні з можливими варіантами самодіяльності як способу самовираження особистості.

Однією з особливостей дитячих організацій є налагодження взаємозв'язків у системі „діти-дорослі”, оскільки дитяча громадська організація – це самодіяльне об'єднання дітей та дорослих, створене для сумісної діяльності щодо забезпечення інтересів тих, хто об'єдналися, на основі уставу та рівноправного членства. Тому постає питання про розуміння ролі дитячої організації дорослими: як самодіяльного об'єднання дітей, чи як організації для виховання дітей. Ризик останньої позиції є найбільшим саме в загальноосвітніх закладах, у яких функціонування дитячої організації переважно розглядається як складова виховного процесу в закладі. Педагогічна діяльність дорослих має бути спрямована на забезпечення роботи організації, фасилітацію, стимулювання та підтримку дитячих ініціатив, створення умов для самовираження особистості. Якщо ж основною метою діяльності в організації дорослі вважають цілеспрямований виховний вплив на дітей, це неминуче призведе до конфліктів. Варто наголосити, що досить часто правовий статус дорослого в дитячій організації може бути вищим, чим у підлітків, оскільки це обумовлюється не віком, а соціальним статусом дорослого, який має більше можливостей для вирішення певних правових та організаційних питань щодо діяльності організації.

Розглядаючи питання щодо дитячих організацій у загальноосвітніх закладах, не можна залишити поза увагою їх класифікацію. На сьогодні ця проблема не стала предметом ґрунтовного наукового дослідження. Пропонована нами класифікація базується на вивченні різноманіття дитячих організацій, які представлені у статтях науковців, періодичних виданнях, інформації Інтернет, емпіричного аналізу діяльності дитячих громадських організацій у загальноосвітніх закладах м. Києва та Київської області.

Серед найбільш поширених *форм дитячих організацій* можна виокремити:

- об'єднання за інтересами (хобі);
- об'єднання волонтерського типу;
- об'єднання соціально-виховного типу;
- субкультурні об'єднання;
- об'єднання гендерного типу;
- об'єднання змішаного типу.

Участь дітей у діяльності одного з вище перелічених об'єднань дає їм можливість розвивати свої комунікативні, організаторські та лідерські якості; реалізувати особистісний та творчий потенціал; відчувати причетність до громадських та державних справ; вчитися толерантності; розширювати кругозір, своє інформаційне поле; самовдосконалюватися та самореалізуватися в різних видах діяльності; набути досвіду волонтерської роботи; реалізувати власні ініціативи; знайти своє місце в громадському житті.

Список використаних джерел:

1. Алиева Л. Детское общественное объединение как пространство развития субъективности ребенка / Л. Алиева // Воспитательная работа в школе. – 2003. – № 5. – С. 20–26.
2. Волохов А. Вариативно-программный подход в деятельности детских общественных объединений / А. Волохов, И. Фришман // Воспитание школьников. – 2003. – № 3. – С. 56–64.
3. Куприянов Б.В. Детские общественные организации: инвариант и вариативность / Б. В. Куприянов // Народное образование. – 2007. – № 7. – С.207–214.
4. Литвак Р.А. Педагогические основы деятельности детских общественных объединений в современных условиях : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.06 «Теория и методика управления образованием» / Р.А. Литвак. – Екатеринбург, 1997. – 45 с.
5. Мудрик А.В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / Мудрик А.В.; под ред. В.А. Сластенина. – М. : Академия, 1999. – 184 с.
6. Плоткин М.М. Социальное воспитание школьников : монография / Плоткин М.М. – М. : Изд-во Института педагогики социальной работы, 2003. – 200 с.
7. Рижанова А.О. Развитие социальной педагогики в социокультурном контексте : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А.О. Рижанова. – Луганськ, 2005. – 44 с.
8. Трапер А. Дню защиты детей от взрослой заорганизованности посвящается: [о дет. орг.] / А. Трапер, М. Эпштейн // Дополнительное образование. –

2002. – № 9. – С. 49–56. 9. Трапер А. Какая организация нужна детям? /А. Трапер, М. Эпштейн // Домашнее воспитание. – 2002. – № 6. – С. 2–5. 10. Чернуха Н.М. Формування громадянськості учнівської молоді: інтеграція виховних соціальних впливів суспільства : монографія / Чернуха Н. М. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 360 с. 11. Шакурова М.В. Социальное воспитание в школе : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Шакурова М. В. ; под ред. А. В. Мудрика. – М. : Академия, 2004. – 272 с.

Завдання 110. Укладіть тези до статті Таран О. П. «Фактори становлення самосвідомості дитини».

На сучасному етапі розвитку системи освіти серйозне значення приділяється формуванню гармонійної особистості, здатної до самореалізації себе у суспільстві. Провідне місце у формуванні особистості посідає становлення її самосвідомості, що зумовлена певними факторами, які необхідно враховувати в організації навчально-виховного та розвивального середовища дитини.

У теоретичному виділенні базових факторів становлення, розвитку, формування та функціонування самосвідомості ми ґрунтуємось на загальному положенні психології про біологічно-соціальну природу особистості, тобто передбачаємо наявність таких основних груп факторів:

- *внутрішні фактори*, які зумовлені біологічною природою організму та виявляються у функціонуванні психічної діяльності людини;
- *зовнішні фактори*, що виявляються в умовах існування людини, а саме: у впливі соціального середовища на формування особистості.

У межах **внутрішніх факторів становлення самосвідомості** ми виділяємо два вектори: функціонування психічних явищ та внутрішню діяльність особистості.

Роль *функціонування психічних явищ* у просторі-Я розглядали А.Адлер, Л.В.Бороздіна, Р.М.Грановська, А.В.Захарова, І.С.Кон, О.М.Леонтьєв, А.І.Липкіна, А.Маслоу, В.С.Мерлін, С.Р.Пантілеєв, Н.І.Сарджвеладзе, В.В.Столін, О.К.Тихомиров, І.І.Чеснокова, Е.Фром та ін. Теоретичний аналіз результатів їх досліджень дає можливість визначити значення кожного з психічних явищ у процесі усвідомлення індивідом себе.

Необхідні умови розвитку самосвідомості складають *сприймання, пам'ять та увага*. Так, *сприймання*, що виявляється у константності образів, забезпечує стійкість усвідомлення людиною себе у часі, тобто ототожнення особистості із самою собою в минулому, майбутньому та теперішньому. *Увага* – відповідає за вибірковість та стійкість в усвідомленні себе. *Пам'ять* реалізує відчуття безперервності і наступності самосвідомості при зміні зовнішніх умов та самої особистості. *Мислення* формує знання про себе, виступає основою рефлексії; підтримує внутрішню узгодженість та стійкість Я; керує потребоно-мотиваційною сферою через опосередковане пізнання власних станів; визначає організацію поведінки, глибину процесу самоусвідомлення, самооцінки та самокерування.

Мовлення є суттєвою умовою виникнення процесу усвідомлення себе, оформлення знань про себе та ставлень до себе у словах, що наділені відповідним змістом. *Уява* бере активну участь у формуванні можливого, майбутнього та ідеального «Я» особистості. *Емоції та переживання* формують самооцінку та емоційно-оцінне ставлення, що виявляються: в породженні суб'єктивного ставлення людини до себе за критерієм позитивності-негативності; в усвідомленні цінності власної особистості та її ставлень для себе; в організації поведінки; в рівні прояву процесу самоусвідомлення. *Воля* бере участь у саморегуляції особистості, втілює її в діях, поведінці та вчинках. *Потреби та мотиви* стимулюють пізнання себе та прагнення до саморозвитку. *Спрямованість особистості* визначає: значимі відчуття, образи власного тіла, переживання та спонукання людини; міру стійкості та постійності власної особистості; значиму діяльність людини, на основі оцінки якої робить висновки стосовно свого «Я»; напрям усвідомлення власного «Я», що ґрунтується на моральних принципах, якими керується людина, оцінюючи свою особистість.

Усі означені психічні явища взаємодіють між собою та сприяють формуванню самосвідомості, яка, за Р.М.Грановською, є вершиною розвитку вищих психічних функцій та забезпечує здатність людини усвідомлювати зовнішній світ, відокремлювати себе з нього, а також пізнавати, переживати свій внутрішній світ і певним чином ставитись до себе. Таким чином, Я-концепція, як базова складова самосвідомості, формується на основі психічних явищ, в подальшому регулює ними.

У формуванні та функціонуванні Я-концепції також бере участь *внутрішня діяльність особистості*. В психології існує два підходи до розгляду внутрішньої діяльності особистості, що виявляється у дії захисних механізмів, що спрямовані на досягнення узгодженості підструктур «Я»: психоаналітичний та когнітивний.

Психоаналітичний підхід, сформований З.Фрейдом та розвинений в роботах А.Фрейд і інших представників психоаналізу, дозволив розглядати захисні механізми в якості прийомів та способів переробки почуттів, думок через наявність конфлікту в особистості з метою забезпечення регуляції поведінки та збереження цілісності «Я».

Когнітивний підхід базується на теорії когнітивного дисонансу Л.Фестингера, головна ідея якої полягає в тому, що наявність у свідомості двох суперечливих знань є когнітивним дисонансом, що спонукає людину до пошуків узгодженості або до послаблення неузгодженості.

Отже, в психології визначено, що в основі внутрішньої діяльності особистості лежить прагнення до внутрішньої узгодженості та адаптації до себе. Внаслідок внутрішньої неузгодженості виникає фрустрація особистості, яка визначається як психічний стан, викликаний об'єктивними непереборними труднощами або складнощами, які суб'єктивно сприймаються як непереборні та виявляються у підвищеній внутрішній напрузі. Дія фрустрації полягає у блокаді цілеспрямованих дій та негативному впливі на Я-концепцію особистості і її компоненти. Таким чином, Я-концепція потребує психологічного захисту, який здійснюється диференційовано, тобто кожна її підструктура захищається специфічними захисними комплексом. Розглянемо захисні механізми різних підструктур Я-концепції.

Захисні механізми самооцінки, за С.Р.Пантилеєвим, створюють внутрішню позитивну оцінку, що здатні нівелювати неприємні для суб'єкта реакції оцінювання. Функціонування захисного механізму супроводжується впливом на партнера по спілкуванню шляхом програмування іншого на завчасно-очікувану та підготовлену реакцію схвалення, позитивної оцінки або згоди. Ця функція захисту реалізується, на думку Л.С.Славіної, при неадекватній самооцінці і застосовуються для збереження завищеної самооцінки чи для підвищення (або навіть для приховування) заниженої. Отже,

самооцінка може бути просто засобом самоствердження, створення в оточуючих приємного враження про себе.

Захисні механізми ставлення до себе, зміст яких полягає у захисті себе від антипатії, як відзначає В.В.Столін, закладені в його будові, яка, завдяки своїй багатомірності, забезпечує можливість підтримки глобального ставлення до себе на високому рівні, при умові принесення суб'єктом в жертву своєї самоповаги або істинності свого "Я-образу" з метою запобігання усвідомленню антипатії до себе. Підтримка стабільного ставлення до себе забезпечує можливість постійної стратегії в ставленні до самого себе, що виражається як у зовнішній, соціально-предметній діяльності, так і в внутрішній активності особистості.

В якості захисних механізмів Я-образів особистості та Я-концепції, визначаються: ідентифікація, раціоналізація, проекція, інтроєкція, агресія, зворотна реакція та їх комплекси. Так, наприклад, переживання почуття сорому може бути сильним фрустратором особистості. В таких ситуаціях часто використовується механізм формування зворотної реакції, що дозволяє фрустрованій особистості демонструвати штучну самовпевненість, яка в результаті систематичного використання може стати адаптивною стратегією. Отже, захисні механізми не тільки обслуговують Я-концепцію, а й можуть стати її структурно-функціональними компонентами.

Функціонування захисних механізмів Я-концепції на рівні Я-образів, як зазначає А.А.Налчаджан, базується на наступних положеннях: а) якщо особистість піддається фрустраційному впливу тоді, коли вона має чіткий актуалізований Я-образ, то включення в активність інших структур особистості відбувається швидко і захисні механізми негайно активізуються; б) фрустрація особистості, як правило, призводить до формування чіткого Я-образу, оскільки особистість знаходиться у проблемній ситуації; в) психологічний захист частково відбувається під контролем Я-образу, тобто усвідомлюється.

Психологічний захист Я-концепції практично не усвідомлюється та, в першу чергу, реалізується у вербальному змісті Я-концепції. Так, кожного разу, коли людина описує свою особистість і дає оцінку своїм психічним та фізичним якостям, вона одночасно здійснює певний психологічний захист, застосовуючи, як правило, механізми раціоналізації, проекції та їх результати [4]. Таким чином, психологічний захист особистості на рівні свідомості забезпечується

контролем актуалізованих ситуативних Я-образів, а на підсвідомому рівні забезпечується контролем Я-концепції.

Захисні механізми можуть виконувати як сприятливу, так і несприятливу роль у функціонуванні особистості та формуванні Я-концепції. Так, їх сприятлива роль реалізується у збереженні, посиленні і збагаченні аспектів самосвідомості, що забезпечує процес адекватної адаптації особистості до фруструючих ситуацій тоді, як несприятлива – виявляється у неадекватній адаптації особистості до себе і соціального середовища, що може негативно позначитись на її взаємодії з іншими людьми та спричинити формування оманливої Я-концепції.

Зовнішні фактори становлення самосвідомості особистості закладені в соціальному середовищі, оскільки формування самосвідомості та її базисного компоненту Я-концепції не можливе без соціуму. Ідею соціальної детермінації самосвідомості запропонував французький психолог П.Жане та розвивали Ч.Кулі, Д.Мід, Т.Шибутані, І.І.Чеснокова, І.С. Кон та ін.

Як відомо, самосвідомість особистості формується у ході соціалізації, за допомогою процесу інтеріоризації, який Л.С.Виготський визначає, як появу будь-якої психічної функції у культурному розвитку дитини в двох планах (у соціальному – між людьми, як категорія інтерпсихічна; і у психічному – всередині дитини, як категорія інтрапсихічна).

Процес інтеріоризації забезпечують механізми ідентифікація, відчуження та порівняння. Механізми *ідентифікація та відчуження*, у своїй діалектичній взаємодії сприяють, на всіх етапах онтогенетичного розвитку людини, оволодінню соціальними нормами, установками, суспільно-значимими цінностями та формування системи особистісних змістів, що визначають індивідуальні ціннісні орієнтації і особистісне регулювання поведінкою. Механізм *ідентифікації* забезпечує ототожнення себе особистості з власним ім'ям, статтю, з Я-образами минулого, теперішнього та майбутнього, з суспільними цінностями, що забезпечують буття у соціальному просторі та сприяють усвідомленню індивідом своїх прав та обов'язків. Тоді як, *відчуження*, що з'являється дещо пізніше ідентифікації, обумовлює розвиток початкових форм самосвідомості, потреби в здобуванні та відстоюванні власної самостійності, самоцінності..

Базовим механізмом формування самосвідомості виступає механізм *порівняння*: оцінюючи себе, індивід свідомо або несвідомо порівнює себе з іншими, враховуючи не тільки свої власні досягнення, але і всю соціальну ситуацію в цілому.

У ході теоретичного аналізу, на основі виділених процесів та механізмів, нами визначені загальні закономірності формування Я-концепції особистості в соціумі:

- формування Я-концепції людини відбувається опосередковано, через ставлення до неї інших людей у взаємостосунках, які повторюються;

- Я-концепція є частиною символічного середовища, що утворюється шляхом реконструкції досвіду на основі лінгвістичних категорій, які використовуються в групі, до якої належить особистість;

- система поглядів стосовно свого «Я» стає змістовнішою в залежності від збільшення кількості соціальних груп, в яких людина бере участь;

- міра впливу на «Я» людини інших людей, залежить від визначеності її цінностей та авторитету іншого чи групи людей;

- у формуванні «Я» відіграє важливу роль суб'єктивна інтерпретація думок про людину інших, яка виступає відображенням того, що, на її розсуд, думають про неї інші, хоча зовсім не обов'язково, щоб вони дійсно так думали;

- оцінка особистістю самої себе з погляду тих, з ким зустрічається вона в соціумі, поступово інтегрується в єдине цілісне утворення, Я-концепцію;

- міра цілісності Я-концепції людини в значно залежить від рівня інтеграції соціальної системи, в якій вона бере участь. У суспільстві, де вимоги до людини між членами соціуму взаємно не узгоджені, людині важко інтегрувати власні різні Я-образи в єдине цілісне утворення – Я-концепцію.

Означені загальні закономірності, на наш погляд, виступають *зовнішніми факторами формування Я-концепції*. В основі становлення Я-концепції в дошкільний віковий період лежить вплив найближчого оточення дитини (батьків, вихователів, однолітків), яке складає її соціальне середовище.

Визначальна роль у формуванні «Я» дошкільника відводиться сім'ї. В психології виділяються три групи сімейних факторів, які впливають на формування Я-концепції дитини:

1. порушення психологічного здоров'я самих батьків, і, в першу чергу, їх підвищена тривожність або емоційна холодність;
2. неадекватний стиль виховання дитини, і, в першу чергу, гіпоопіка, гіперопіка та надлишковий контроль;
3. порушення механізмів функціонування сім'ї, і особливо конфлікти між батьками або відсутність одного з батьків.

Отже, в число факторів, що впливають на формування «Я» дитини дошкільного віку входять такі, як міцність сім'ї, стиль виховання, зацікавленість дорослих в справах дитини та емоційне ставлення батьків до дитини.

На важливість стилю батьківського виховання у становленні особистості дитини з особливостями психофізичного розвитку вказує А.Адлер, який зазначає, що у дітей з будь-якою вродженою фізичною неповноцінністю через особливе батьківське ставлення може розвинути почуття психологічної неповноцінності. З одного боку, діти, батьки яких поблажливі до них, дуже балують, виростають недостатньо впевненими у власних здібностях, тоді, як батьківське нехтування та неприйняття дитини може призвести до формування у неї комплексу неповноцінності через відчуття дитиною себе небажаною. Такі діти в подальшому житті відчувають себе невпевненими в своїй здатності бути корисними, улюбленими, визнаними іншими людьми.

Вагоме значення у формуванні самосвідомості дитини відіграє узгодженість батьківських вимог, оскільки їх неоднозначність або суперечність стосовно дитини можуть спричинити внутрішні конфлікти в особистості дитини та складнощі у формуванні її гармонійної Я-концепції.

Варто відзначити, що несприятливий вплив на психічне здоров'я дитини чинить не сама актуальна чи минула сімейна ситуація, а суб'єктивне її сприйняття дитиною, ставлення до неї дитини. Несприятлива сімейна ситуація негативно впливає на дитину тільки тоді, коли вона суб'єктивно сприймається нею, як несприятлива, і якщо вона є джерелом страждань, ревнощів або заздрощів до людей навколо.

У дошкільний віковий період значно розширюється найближче оточення дитини за рахунок включення в нього однолітків та вихователя дитячого садку. Так, виявлено, що досить важливим є перший чужий дорослий – вихователь – досвід спілкування з яким закладає основу сприймання дитиною інших чужих значимих людей.

Через спілкування в кінці дошкільного віку формується важливе новоутворення – емоційна децентрація – вміння приймати до уваги почуття та думки інших людей, що є досить важливим для формування «Я» дитини.

Таким чином, в якості сприятливих соціальних умов формування гармонійної Я-концепції виступають: позитивна увага до дитини, що полягає у прийнятті дитини без критики, такою, якою вона є, зі всіма позитивними та негативними якостями; сприяння формуванню активності дитини, яка необхідна, в першу чергу, для розвитку навичок саморегулювання; наявність досвіду самотійного подолання перешкод; підтримка розвитку рефлексії, коли дорослий заохочує дитину до розуміння самої себе, своїх особливостей та можливостей, причин та наслідків своєї поведінки; наявність ціннісного для розвитку дитини середовища, коли вона отримує можливість певні ціннісні прагнення дорослих та відповідно до них визначати власні ціннісні пріоритети.

Завдання 111. З наукового журналу доберіть статтю з вашого фаху. Визначте в ній такі структурні елементи: постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями, аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які опирається автор, визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження, формулювання мети статті (постановка завдання), виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів, висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Випишіть мовні конструкції, властиві тому чи іншому структурному елементу.

Завдання 112. Підготуйте доповідь на студентській науковій конференції з основного фаху. Тривалість доповіді 10 хвилин.

Завдання 113. Проаналізуйте одну зі статей наукового часопису вашого фаху за планом 1) композиційні частини, 2) спрямованість змісту статті (наукова, практична, науково-практична, полемічна, інформаційна), 3) мовні засоби. Напишіть рецензію на цю статтю.

Завдання 114. Відредагуйте список джерел наукової літератури відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015. «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

1. К. Бондар. Теорія і практика інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник, Кривий Ріг, 170 с. – 2019 р.

2. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти : керівництво для тренерів. – К., 2018 р., 174 с.
http://posibnyk.nus.org.ua/wp-content/uploads/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf.

6. Овчаренко І. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Таврійський вісник освіти. 2017. – № 1 (57); С. 249-254.

7. Обухівська А. Психологічний супровід інклюзивної освіти : методичні рекомендації. Київ : «УНМЦ практичної психології і соціальної роботи», 2017. – 92 с.

8. Миронова С., Гаврилов О., Матвєєва М. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

Завдання 115. Визначте, які варіанти словосполук нормативні. Деякі з них уведіть у речення наукового стилю.

На сьогоднішній день – на сьогодні, залежно від умов – в залежності від умов, у найближчий час – найближчим часом, вибачте мені – вибачте мене, прийняти до уваги – взяти до уваги, незважаючи не труднощі – не дивлячись на труднощі, по місяцях – щомісяця, вислати листа – надіслати листа.

ТЕМА 7. ПЕРЕКЛАД І РЕДАГУВАННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

Завдання 116. Перекладіть речення українською мовою. Поясніть характер лексичної співвіднесеності двох мов. Відзначте складні випадки перекладу.

1. В нашей туристической фирме вы сможете заказать авиабилеты. 2. Сильное отрицательное влияние оказывает на окружающую природу шум. 3. Фестиваль «Таврийские игры» проходит под открытым небом. 4. Евгений занимается греблей с 6-го класса. 5. Причиной аварии стала беспечность водителя грузовика. 6. Занятия в школе бизнеса ведут представители крупных американских предприятий. 7. В случае неуплаты акционером полной стоимости акций на протяжении трех месяцев акционерное общество имеет право реализовывать их в порядке, установленном уставом общества. 8. Разглашение этой информации принесло огромный вред интересам нашего предприятия. 9. Эта норма вступила в силу с 1 января 1999 г. 10. Каждому застрахованному выдается страховой полис, который может быть на отдельном бланке или находиться на обратной стороне билета. 11. Перевод пенсий осуществляется раз в квартал. 12. Возьмите в профкоме выписку из протокола о выделении вам путевки в санаторий. 13. Вы должны более серьезно относиться к подбору кадров и стараться предупреждать конфликты в коллективе. 14. На собрании было принято решение о проведении месячника по благоустройству территории. 15. Этот документ необходимо отправить заказным письмом. 16. АО «Радуга» высылает учебную литературу наложенным платежом.

Завдання 117. Знайдіть у реченнях лексичні росіянізми, виправте їх.

1. Не подумайте, що я придираюся, але при рахунку 0:6 я починаю сумніватися в нашій перемозі. 2. Тарас Чорновіл для них цінності не представляє. 3. Керівництво вузів запевняє, що студенти здадуть сесію вчасно, але вчитимуться по суботах. 4. Кримчани відразу відмітили, що постачання півострова газом стає почасти сімейним бізнесом. 5. У кого на Новий рік буде пусто у кишнях, той весь рік проведе у нужді. 6. Моє пряме волосся перетворилося на

копну локонів. 6. Виробник канцелярських приналежностей компанія Parker також спробувала перекласти свій слоган на іспанську. 7. Відповідні зусилля починаються також в області видобутку й обробки алмазів. 8. Спочатку всі офіційні документи слід перевести на українську мову. 9. Ще у Древньому Римі придумали вихід з положення: коли люди відчували нестачу харчів, їм давали більше видовищ. 10. До Львова завітало шоу «Караоке на майдані», перемога в якому відкриває двері у проект «Шанс». 11. З таким же успіхом можна взяти граблі чи стати до столярного станка. 12. Це – добрий менеджер, продюсер, який розбирається у питаннях культури, модерно мислить. 13. Усіх тих, хто потребує захисту й уваги суспільства, і не перечислиш. 14. Останні місяці року будуть вдалими для укріплення здоров'я. 15. Телефонне опитування дало наступні результати.

Завдання 118. Перекладіть українською мовою запропонований науковий текст.

Наше понимание психологических проблем в методологическом плане основывается на так называемом проблемном подходе, согласно которому любой процесс можно рассматривать как движение, направленное на решение определенной проблемы. С этой позиции психологические, социально-психологические, патопсихологические процессы, поведенческие реакции и деятельность личности можно рассматривать как формы решения психологических проблем. А совместную работу психолога и клиента можно рассматривать как процесс, направленный на диагностику, понимание и решение психологических проблем личности.

Психологическую проблему мы определяем как актуализированное психологическое противоречие внутри личности или группы, которое проявляется в рамках психической нормы, но создает дискомфорт, напряжение, затрудняет нормальное развитие, функционирование и адаптацию личности или группы.

Попробуем раскрыть это определение. Во-первых, мы рассматриваем проблему как противоречие, так как любая преграда, трудность, конфликт отражает противоречие между противоположными тенденциями. Можно сказать, что в основе любой проблемы лежит противоречие и любую проблему, в том числе и психологическую, можно охарактеризовать через эту основу.

Например, страх можно охарактеризовать, как противоречие между желанием жить, или сохранить самооценку и ситуацией, угрожающей этим желанием. При этом о наличии психологической проблемы можно говорить в том случае, если противоречия актуальны. Последние могут существовать в латентной форме, потенциально и не беспокоить субъекта, не восприниматься в качестве проблемы.

Дискомфорт, напряжение и вообще отрицательные эмоции обычно сопровождают актуализированные проблемы, хотя иногда, например, при интеллектуальных проблемах, напряжение может иметь положительный оттенок (например, при творческой работе).

На наш взгляд, психологические проблемы являются своеобразными преградами на пути адаптации, развития и нормального функционирования личности. Особенности преодоления этих преград определяют варианты развития личности (прогрессивное, регрессивное, патологическое развитие). (Худоян С.С.)

Завдання 119. Здійснить переклад українською мовою усно, зазначте ознаки наукового стилю, якими характеризується текст.

Социальная работа как особый вид деятельности развивается в нашем обществе в современном варианте недавно, но уже очевидно, что ее масштабы существенно большие, нежели те, которые заданы рамками профессиональной деятельности. Она является и должна быть осознана как один из значимых факторов прогрессивного развития человека и общества.

Будучи особым видом социальной деятельности, социальная работа способствует созданию пространства основных направлений жизнедеятельности людей. Поэтому как вид деятельности человека и общества, результатом которой в широком смысле должно стать формирование системы взаимодействия человека и общества по поводу социальности человека, она предназначена для оказания содействия людям в интеграции в общество с оптимальным качеством (Медведева Г.П.).

Завдання 120. Перекладіть терміни з російської мови, за потреби користуючись словником.

Мышление, сознание, психофизиологическая проблема, готовностью к саморазвитию, использование творческого

потенциала, запит суспільства, дослідження, деструктивне поведіння особистості, духовне розвиток особистості, відчуження, втрата значення життя, складні життєві ситуації, демонстраційність, постановка професійних завдань, освітні технології, проєктна діяльність, порівняльний аналіз, психологічна безпека, соціальна напруженість, духовно-моральне вміст особистості.

Завдання 121. Запишіть українські відповідники до слів, поясніть правопис.

Безудержный, бессодержательный, вдохновение, величественный, достижение, досуг, замечание, затруднительный, кратковременный, маловероятный, многочисленный, намерение, невнятный, несовершенный, омрачать, осмысленно, отвергать, повреждение, повсеместно, подверженный, произносить, противовес, собрание, сооружать, употреблять, учреждение.

Завдання 122. Доберіть замітники до поданих дієприкметників.

Воюющий, знающий, стучающий, гинучий, знеболуючий, інакодумающий, зростающий, спонукающий, координующий, вимірюющий, існуючий, заспокоюющий, шифрующий, діючий, перемагающий.

Завдання 123. Виправте, де потрібно, словосполучення на правильні.

Мешкати при батьках, присилати за адресою, на заклик, за клопотанням, згідно даних, при нагоді, при потребі, при переїзді, по сценарію, піклуватися за дітей, із-за цих обставин, відомий для багатьох, оплатити проїзд, всупереч проблем, користуватися з можливості, наголосити на необхідності, плакати з радості, від дня заснування, обабіч дорозі, застерігати від небезпеки, враження від вистави, п'ять метрів на секунду, знатися в кулінарії.

Завдання 124. Відредагувати мовні одиниці, визначивши тип помилки.

Забезпечення безпеки, миротворницькі сили, Міністерство іноземних справ, казначейство, нам є чому навчатися, договори заключаються, оголошується наступний порядок денний, тяжка біль, передвиборча компанія, матеріальне положення, люди в штатському,

дальновидний, стосунки між людьми, Миколаєвич, він почитив пам'ять загиблих, діловиробник, ігрок, упрямий, на тій ярмарці.

Завдання 125. Знайти в тексті зайві слова і плеоназми, порушення логічності. Відредагувати речення і аргументувати виправлення.

- Кожний герой має свої індивідуальні риси.
- У мовленні він уживав місцеві слова і діалектизми.
- Шевченко подружився з друзями.
- Він почав займатися малюванням і намалював багато картин.
- Він людина передових і прогресивних поглядім.
- Ще зовсім молодими юнаками пішли вони на заробітки.
- У січні місяці багато релігійних свят.
- На вулиці було чути крик дитячих голосів.
- Це дуже здібний і перспективний на майбутнє спортсмен.
- В українській мові вимова не збігається з написанням.

Завдання 126. Виправити помилки і пояснити виправлення.

- Це торкається тією чи іншою мірою всієї природа.
- Ліквідація глобальної екологічної кризи є на сьогодні найважливою задачею людства.
- Відношення людей планети до природи.
- Соціологія має такі підрозділи як: екологічна освіта, екологічне право.
- Екосистема включає дві головні компоненти.
- Ці організми своєю присутністю змінюють режим середовища.
- Тільки птахів і тварин зникло більше 300 видів.
- Всі природні системи є взаємоурівноваженими.
- За належністю до геосфер природні ресурси поділяють на: ресурси літосфери ресурси гідросфери, ресурси атмосфери.
- Перелічте основні типи екологічних факторів.
- Це одна з найрозповсюджених речовин.
- Здійснюються відповідно грачно допустимих концентрацій.
- Для оцінки безпеки намічених рішень.

Завдання 127. Відредагувати, визначити вид помилок.

Таким чином, фахівці в області соціальної роботи ряду зарубіжних країн усвідомлюють пріоритет діяльності, спрямованої на створення умов у яких соціальне функціонування людини та соціальні відношення формуються та підтримуються в межах норми.

Відчизняні підходи до визначення соціальної роботи, не зважаючи на їхню різноманітність і часом гранично загальні формулювання відображають насамперед всього практику професійної соціальної роботи, якою вона розвивається нашої країні, тобто, допомога людині, яка перебуває у важкій життєвій ситуації, у її подоланні. Цей напрямок соціальної роботи безперечно, актуальний. Її переважні види такі як матеріальна допомога та побутові послуги, затребувані населенням, що відчуває труднощі у власному життєзабезпеченні. Але вирішення та запобігання подібним проблемам може бути здійснене з використанням всього потенціалу соціальної роботи, що, безумовно позитивно позначиться на її ефективності, стані соціальних відношень та рівні благополуччя особистості та суспільства.

Завдання 128. Зредагуйте наведені висловлювання відповідно до законів милозвучності української мови.

В будь-який час, співрозмовник взяв гору, план почав утілюватися, ми тобі вдячні за усе, треба негайно уживати заходів, з щирою душею, установи і організації, зусиллями колективу і керівництва, з'їзд екологів проходив в Криму, в такому випадку, оце і все, згідно з специфікацією, перераховано із вашого рахунку, брати участь в різних проєктах, за погодженням з замовником, іспит з спеціальності, здійснити в двотижневий термін, включити в фінансовий звіт, зміни у економіці, ознайомитися з звітами.

Завдання 129. Перекладіть науковий текст зі свого фаху обсягом 1 друкована сторінка Укладіть до тексту російсько-український термінологічний словник.

ТЕМА 8. ДІЛОВІ ПАПЕРИ ЯК ЗАСІБ ПИСЕМНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Завдання 130. Прочитайте текст. Назвіть основні реквізити цього документа.

Голові профспілкового комітету Вінницької середньої школи № 2
учителя української мови і літератури
Сніжок Л. В., яка проживає за адресою: вул. Б. Грінченка, буд. 30, кв. 5, м. Вінниця

Заява

Прошу Вас надати мені путівку до санаторію для лікування в період моєї відпустки (серпень, 2009 р.).

До заяви додаю довідку з лікувального закладу про необхідність лікування серцево-судинного захворювання.

17.04.2009

Підпис

Завдання 131. Виправте помилки в оформлюванні реквізиту «Адресат». Запишіть правильні варіанти.

1. Декану факультету іноземної філології Гончаров В. І.
2. Міністерству освіти і науки України.
3. Ректор Національного педагогічного університету імені МП. Драгоманова академік АПН України проф. Андрущенко В.П.
4. Генеральні директори виробничих об'єднань, директори підприємств і керівники організацій.
5. Міністерство юстиції України Управління справами Головний спеціаліст Левчук З. М.

Завдання 132. Оформіть дату цифровим способом.

Десятого грудня дві тисячі третього року, першого липня тисяча дев'ятсот вісімдесят шостого року, двадцять третього вересня двохтисячного року, сьомого січня дві тисячі четвертого року, дев'ятого лютого дві тисячі дев'ятого року, сьомого вересня дві тисячі десятого року.

Завдання 133. Прочитайте документ і запишіть правильний варіант.

АВТОБІОГРАФІЯ.

Я, Мірошник Ірина Дмитрівна, народилась у Броварському районі Київської області. Закінчила Київську середню школу № 112. На протязі 1990-2000 рр. навчалася в технічному інверситеті. Призначили працювати інженером тресту. Приймаю участь у громадській роботі, голова профкому тексту.

Одружена, маю доньку.

Дата

Підпис

Завдання 134. Відредагуйте тексти заяв. Запишіть правильний варіант.

А. Прошу надати мені академвідпустку у зв'язку з потребою догляду за дитиною.

Б. Прошу вашого дозволу на звільнення від занять у зв'язку з сімейними обставинами з 10 по 14 жовтня.

В. Прошу надати мені п'ятиденну відпустку за власний рахунок.

Г. Прошу вашого дозволу на переведення мене на заочну форму навчання за сімейними обставинами.

Завдання 135. Напишіть автобіографію.

Завдання 136. Складіть резюме.

Завдання 137. Складіть характеристику свого однокурсника.

Завдання 138. Прочитайте документ; відредагуйте текст, допишіть відсутні відомості; визначте реквізити.

Київська середня школа №
17
Директору школи
Харчук С.І.

Пояснювальна записка.

Я пропустив уроки, бо разом з батьками відвідав виставку робіт сучасних українських скульпторів.

Учень 11-Б класу

(підпис)

Завдання 139. Прочитавши текст, знайдіть помилки в оформленні. Відредагуйте і запишіть правильно.

Декану

Мелейко І.В.

від викладача Сухопар Н.П.

Доповідаю вам, що III курс фізико-математичного факультету проігнорував лекцію з педагогіки на тему: "Виховання особистості. Роль колективу в цьому процесі". Хочу, щоб ви вжили заходів щодо студентів.

7 березня 2003 р.

Завдання 140. Прочитайте початкові фрази службових листів, визначте, які листи можуть починатися такими фразами.

1. Офіційно підтверджуємо свою згоду на...
2. Висловлюємо свою найщирішу вдячність за...
3. Будь ласка, повідомте нам про те, що...
4. Раді повідомити Вам, що...
5. На жаль, ми не можемо прийняти Вашої пропозиції...
6. Просимо Вас терміново оплатити рахунок...
7. Згідно з нашою домовленістю надсилаємо Вам...

Завдання 141. Уявіть ситуацію: Ви з поважної причини не прийшли на ділову зустріч з партнером, про яку давно домовилися, і Вам потрібно вибачитися, перепросити за неприємності, які завдали адресату. Як у такому випадку слід розпочати листа? Запишіть типові мовні звороти.

Завдання 142. Прочитайте фрагменти листів. Відредагуйте речення.

1. Прошу зробити мені копію з моїх дітей (із листа в нотаріальну контору).

2. При сільському опорному пункті створено загін по хуліганству і випивках.

3. Ремонтники достроково полагодили 14 тракторів, крім одного Степана Даниловича Яремчука, який цими днями вийшов з ремонту.

4. Товаришу Стрельцов! Висилаю Вам протокол загальних зборів. Доповідачі прикладаються.

5. Громадянка Пальцева навмисне знищує деревонасадження, безжалісно об'їдаючи їх своєю козою.

Завдання 143. Відредагуйте наведені тексти розписок.

А.

Я, асистент кафедри міжнародних економічних відносин Лисенков Улас Дмитрович, отримав від старшого лаборанта кафедри Ханевич Євгенії Максимівни у тимчасове користування: 15 словників, 4 таблиці для проведення практики, які обіцяю повернути.

18.06.2000

(підпис)

Б.

Розписка

Мною отримано від бібліотекаря шкільної бібліотеки для тимчасового користування 2 підручники з історії. Зобов'язуюся повернути отримані книги до кінця вересня 2000 року.

(підпис)

В.

Розписка

Я, Хвиля Л.І., взяла у борг у Дезери О.В. гроші, які обіцяю віддати після виплати мені стипендії.

9 вересня 2000 року.

(підпис)

Завдання 144. Відредагуйте наведене нижче оголошення.

Оголошення

Студентам V курсу необхідно до 13 березня здати в деканат заліковки для оформлення документів на отримання диплома.

Деканат.

Завдання 145. Напишіть витяг з протоколу академічної групи про переобрання старости.

Завдання 146. Зредагуйте текст, допишіть відсутні реквізити. Визначте, який це документ за а) походженням, б) місцем виникнення, в) призначенням, г) формою.

Протокол
загальних зборів студентів II курсу

11 10 2009

Голова Панченко О Г

Присутні: декан факультету проф Зеленев В П , доц Кравець І. В., студенти II курсу

Повістка денна

1. Про підготовку до зимової сесії
2. Про дисципліну та успішність студентів II курсу

Слухали: Виступ старости групи Адаменка О І.

Ухвалили: До 20 12 2009 р ліквідувати всі негативні оцінки

Голова Панченко О. К.

Секретар Штанюк Р. Д.

Завдання 147. . Відредагуйте поданий акт, напишіть його за всіма правилами складання актів.

Затверджую
Спеціалізована школа
№155
Директор школи
м. Києва
Підпис Костильов Г. Л.
18 вересня 2003 р.

Обстеження матеріально-побутових умов

18.09.2003 року комісія обстежила матеріально-побутові умови учня 7-А класу Ткаченка Ю. В. і встановила, що сім'я учня складається з п'яти осіб: матері й чотирьох дітей шкільного віку. Заробітна плата матері складає 100 (сто) гривень.

На основі обстеження комісія вважає за необхідне оформити Ткаченка Ю. В. на безкоштовне харчування у шкільній їдальні на 2003/2004 навчальний рік.

Складений комісією: члени комісії: голова батьківського комітету 7-А класу Демчик К. П., класний керівник Голяд Л. Г.

Голова комісії: голова батьківського комітету спеціалізованої школи №155 Зубченко О. К.

Підстава: наказ №86 директора школи від 3 вересня 2003 р.

Складений у трьох примірниках:

1-й направлено в РУО;

2-й - шкільну їдальню;

3-й - директору школи.

Члени комісії

Голіяд Л. Г.

Демчик К. П.

Голова комісії

Зубченко О. К.

18.09.2003

Завдання 148. Відредагуйте текст акта. Запишіть правильний варіант.

На Варвинське підприємство “Райагротехсервіс” мною, державним інспектором з державного нагляду по якості продукції, додержанням стандартів, норм і правил Скоро А. М. в присутстві гол. інженера Галушки М. М. отобрано образці продукції, яку прийняв ВТК (товарознавець, виготовленої особами, що працюють за умов самоконтролю), для перевірки на відповідність вимогам ТУУ 00135390.069-95.

Завдання 149. Складіть акт про списання матеріальних цінностей.

Завдання 150. Відредагуйте доручення. Запишіть правильні варіанти.

А.

Кутовий штамп

Печатка

ДОРУЧЕННЯ

Цим дорученням дирекція радгоспу “Промінь” уповноважує члена радгоспу Курганова Петра Васильевича отримати в Фастівському районному управлінні проектно-кошторисну документацію на будівництво типового керівника.

Доручення дійсне до 17 березня 2008 р.

Директор радгоспа (підпис) Л. Савченко
Головний бухгалтер (підпис) М. Сидорова
Б.

ДОРУЧЕННЯ

Правління с/г артілі ім. Т.Шевченка уповноважує ст. економіста ВЕРБУ ГАЛИНУ МАКСИМОВНУ скласти договір з Барським комбінатом будівельних матеріалів на поставку колгоспу в I і III кв. 2008 р. 40 тис. штук цегли і 20 тис. шт. цементно піщаної черепиці, а також виконати всі дії і формальності які впливають з цього доручення.

Доручення дійсне до 20 лютого 2009 р.
Голова правління (подпис) І. Городній
Главний бухгалтер (подпис) А. Сай
Печать

Завдання 151. Відредагуйте подані нижче розписки. Запишіть правильні варіанти.

А.

Росписка

Я Євтушенко Людмила Григоровна получила от Крук Лариси Анатольевни 500 (п'ятсот) гривнів. Обязуюсь дану суму повернути до 15 червня 2008 року.

12.05.2008 р.

Засвідчення:

Б.

Розписка

Я, головний агроном білоцерківського науководослідного центру Колос Майоренко Петро Демьянович одержав від директора СП «Мрія» Забудько Віктора Васильевича 5 (пять) комп'ютерів Pentium 879 для роботи в лабораторії.

19.03.08 р. Майоренко П. Д.

Завдання 152. Складіть список студентів, які бажають відвідати з екскурсією м. Львів.

Завдання 153. Складіть список викладачів, які працюють з вашим курсом.

Завдання 154. Відредагуйте подані нижче речення.

1. Пропозиція, яку ви пропонуєте, нами розглянута.
2. Психолог ламає в студентів поняття про їх місто в житті.
3. Банк «Ажіо» пропонує від п'ятсот до шістьсот відсотків прибутку.
4. Наведу кілька аспектів, які розглядалися на семінарі.
5. Були виконані такі міроприємства.

Завдання 155. Виберіть одну із запропонованих відповідей на запитання.

1. За стадіями створення виділяють:

- а) оригінали, виписки, копії;
- б) стандартні й індивідуальні;
- в) оформлені на папері, диску, фотоплівці.

2. Напис, зроблений керівником установи на документі, що містить вказівки щодо виконання цього документа, називається:

- а) візою;
- б) грифом затвердження;
- в) резолюцією.

3. Характеристика — це:

- а) опис життя працівника;
- б) документ, у якому подаються короткі відомості про навчання, трудову діяльність та професійні успіхи особи, яка його складає;
- в) документ, у якому дається оцінка ділових і моральних якостей працівника.

4. В автобіографії слід писати:

- а) народився в 1956 році 28 серпня;
- б) народився 28.08.1956 року;
- в) народився 28 серпня 1956 року.

5. У складній заяві подаються ще й такі відомості:

- а) зазначається повна домашня адреса;
- б) перераховуються документи, що додані до заяви на підтвердження правомірності висловленого в ній прохання.
- в) зазначається склад сім'ї.

6. Резюме — це:

- а) опис свого життя;
- б) документ, що служить для встановлення загального, безперервного й спеціального стажу;
- в) документ, в якому подаються короткі відомості про навчання, трудову діяльність та професійні успіхи й досягнення особи, яка його складає.

7. Коротка форма протоколу, що відтворює лише одне питання порядку денного, називається:

- а) витягом з протоколу;
- б) стислим протоколом;
- в) коротким протоколом.

8. Довідка може бути:

- а) індивідуальною та стандартною;
- б) секретною і несекретною;
- в) особистою й службовою.

9. Відмову в листах слід формулювати так:

- а) На жаль, ми не можемо прийняти Вашої пропозиції;
- б) Ми не можемо прийняти Вашої пропозиції;
- в) Не приймаємо Вашу пропозицію.

10. Офіційні доручення можуть бути:

- а) разовими, загальними й постійними;
- б) разовими, спеціальними й загальними;
- в) спеціальними, загальними й тимчасовими.

11. Акт — це:

- а) офіційний документ, що підтверджує факти, події, вчинки, пов'язані з діяльністю установ, підприємств та окремих осіб;

б) офіційний документ, що підтверджує певні дії, які мали місце, — передавання й отримання документів, грошей, матеріальних цінностей;

в) письмове повідомлення, за яким організація чи окрема особа надає право іншій особі від її імені здійснювати певні юридичні чинності.

12. У вступній частині акта вказують:

а) підставу для складання акта, мету й завдання його;

б) підставу для складання акта, перелічують осіб, що склали акт, а також тих, хто був присутній;

в) підставу для складання акта, характер проведеної роботи, перелічують встановлені факти.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Напишіть реферат на одну з запропонованих тем:

1. Наукові версії вчених про походження української мови.
2. Стиль і час (дати загальну характеристику одного із стилів).
3. Діалог. Особливості наукового діалогу.
4. Нормативна і позанормативна лексика.
5. Лексика української мови з погляду сфер уживання.
6. Активна і пасивна лексика української мови. Неологізми.
7. Стилiстично забарвлена лексика.
8. Студентський сленг – це крок уперед у розвиткові мови?
(Ваші роздуми і роздуми вчених над цією проблемою).
9. Чому існує в мові жаргон і нецензурна лексика? (Ваші роздуми і роздуми вчених над цією проблемою).
10. Мовний етикет телефонної розмови.
11. Мовний етикет бесід, нарад, переговорів.
12. Мовна культура авторів службових листів.
13. Протокол та етикет.
14. Національні традиції і ділові стосунки.
15. Культура ділового службовця під час ділових прийомів.
16. Мовний етикет української науки.
17. Уніфікація і стандартизація мови службових записок.
18. З історії розвитку офіційно-ділового стилю.
19. Реклама, види реклам.
20. Особливості мови рекламних текстів.
21. Мовний аналіз текстів-написів на продуктових товарах.
22. Елементи художнього стилю в усному мовленні.
23. 24. Аналіз монологічного мовлення дикторів радіо та телебачення.
24. Учені-мовознавці про закони побудови тексту.
25. Стаття як найтипівіший вид наукового тексту.
26. Терміни в українській мові.
27. Власне українські та інтернаціональні терміни в галузі психології (педагогіки, соціальної роботи, соціального забезпечення) тощо.
28. З історії словників української мови.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Васенко Л.А. Фахова українська мова. Київ: Центр учб. літератури, 2017. 270 с.
2. Дедушно А.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ: Ліра, 2017. 179 с.
3. Українська мова (за професійним спрямуванням) : Навчальний посібник-практикум / Г.Л. Вознюк, С.З. Булик-Верхола, І.П. Васишин, І.Б. Ментинська, І.Д. Шмілик. 9-те вид., доп і випр. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2018. 308 с.
4. Українська мова за професійним спрямуванням у таблицях і схемах: навч. посіб для студ. ВНЗ III – IV рівнів акредитації. Львів: Магнолія, 2017. 239 с.

Допоміжна:

1. Глущик С.В., Дияк О.В., Шевчук С.В. Сучасні ділові папери: Навчальний посібник. Київ: Арій, 2009.
2. Гриценко Т.Б. Українська мова та культура мовлення: Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2003.
3. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007.
4. Мацюк З.О. Українська мова професійного спілкування. 3-тє вид. Київ: Каравела, 2010.
5. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування: Навчальний посібник. Київ: Каравела, 2008.
6. Мозговий В.І. Українська мова у професійному спілкуванні. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2010.
7. Український правопис / Нац. акад. наук України ; ред. Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова. Київ : Наукова думка, 2019. 390.
8. Шевчук С.В. Ділове мовлення для державних службовців: Навчальний посібник. Київ: Арій, 2008. 424 с.
9. Шевчук С.В. Ділове мовлення: Модульний курс: Підручник. Київ: Арій, 2009.

10. Шевчук С.В., Кабиш О.О. Практикум з українського ділового мовлення: Навчальний посібник. Київ: Арій, 2009.

11. Шевчук С.В., Лобода Т.М. Практикум з української мови: Модульний курс: Навч. посіб. Київ: Алерта, 2009.

Інформаційні ресурси

Словники:

1. Ганич Д.І., Олійник С.І. Русско-украинский и украинско-русский словарь. Київ, 1990.

2. Ганич Д.І., Олійник С.І. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985.

3. Головащук І.С. Словник-довідник з правопису та слововживання. Київ, 1989.

4. Головащук І.С. Російсько-український словник сталих словосполучень. Київ, 2001.

5. Головащук І.С. Складні випадки наголошення. Словник-довідник. Київ, 2001.

6. Головащук І.С. Словник наголосів. Київ, 2000.

7. Головащук І.С. Українське літературне слововживання: Словник-довідник. Київ, 1995.

8. Єрмоленко С.Я. Новий російсько-українській словник-довідник. Київ, 1999.

9. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ: Видавництво «Українська книга», 2004.

10. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. Львів: БаК, 2006.

11. Олійник О., Сидоренко М.М. Російсько-український словник наукової термінології. Київ, 1994.

12. Олійник О., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український тлумачний словник. Київ, 1991.

13. Орфографічний словник української мови / Уклад. Головащук І.С. Київ, 1994.

14. Російсько-український словник: Сфера ділового спілкування / За ред. Тараненко А.А. Київ, 1996.

15. Російсько-український фразеологічний словник: Фразеологія ділової мови / Уклад. Підмогильний В., Плужник Є. Київ, 1993.
16. Словник іншомовних слів. / За ред. О.Мельничука. Київ, 1985.
17. Словник скорочень української мови. Київ, 1982.
18. Словник української мови: У 11 т. Київ, 1971—1981.
19. Словник-довідник з культури української мови / Д.Гринчишин, А. Капелюшний, О.Сербенська, З.Терлак. Київ: Знання, 2006.
20. Словник-довідник труднощів української мови. Київ, 1992.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/ Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.
22. Шевчук С.В. Російсько-український словник ділового мовлення. Русско-украинский словарь деловой речи. Київ: Вища школа, 2008.

Інтернет-ресурси:

1. www.litopys.org.ua
2. www.mova.info
3. www.novamova.com.ua
4. www.pereklad.kiev.ua
5. www.pravopys.net
6. www.r2u.org.ua

ДОДАТКИ

Додаток А

Наголошування іменників

Наголошування іменників чоловічого роду.

1. Лише префіксальне наголошування мають іменники з префіксами **без-** (*бéзкрай, бéзлад, бéзсмак*), **ви-** (*вiбiр, вiгин, вiлiт*), **па-** (*пáгiн, пáгорб, пáсерб*), **пра-** (*прáвнук, прáдiд, прáлiс*).

2. Іменники з двома префіксами мають наголос, як правило, на другому префіксі (*непóслух, переóблiк, розпóдiл*).

3. У більшості іменників із префіксом **недо-** наголос падає на корінь: *недобiр, недогрiв, недокiс, недорiд*, але: *недогiяд, недобiк, недобук, недопiк, недолюд*.

4. Лише акцентований префікс мають іменники з такими коренями: **-гад** (*догад, спóгад*), **-гляд** (*догiяд, перéгiяд*), **-мах** (*зáмах, рóзмах*), **-пад** (*напад, рóзпад*, але *вiдпáд* і *вiдпад*), **-пар** (*вiдпар, рóзпар*), **-лад** (*прiлад, рóзлад*), **-тяг** (*на́тяг, рóзтяг*) **-блиск** (*вiдблiск, прóблiск*, але *перéблiск* і *переблiск*), **-дих** (*вiддих, перéдих*), **-клик** (*вiдклик, перéклик*), **-кид** (*вiдкид, перéкид*), **-кис** (*óкис, перéкис*), **-крик** (*óкрик, пóкрик*), **-лиск** (*вiлiск, пóлиск*), **-пит** (*зáпит, рóзпит*), **-пис** (*до́пис, перéпис*), **-рис** (*на́рис, óбрис*), **-свист** (*перéсвист, пóсвист*), **-сип** (*на́сип, перéсип*), **-тин** (*перéтин, рóзтин*), **-тиск** (*на́тиск, пóтиск*), **-хил** (*вiдхил, на́хил*), **-брід** (*на́брiд, розб́рiд*), **-лік** (*вiдлiк, перéлiк*), **-мір** (*зáмiр, рóзмiр*, але *про́мiр*), **-пік** (*вiпiк, óпiк*), **-ріст** (*на́рiст, рóзрiст*), **-світ** (*про́свiт, рóзсвiт*), **-сміх** (*на́смiх, пóсмiх*), **-спів** (*зáспiв, на́спiв, перéспiв*), **-голос** (*пóголос, рóзголос*), **-торк** (*до́торк, прíторк*).

5. Тільки з кореневим наголосом уживаються іменники, що мають такі корені: **-гин** (*загiн, перегiн*), **-лив** (*вiдлiв, розлiв*), **-мив** (*намiв, розмiв*), **-рив** (*вiдрiв, розрiв*), **-плив** (*заплiв, приплiв*, але *до́плив*), **-вал** (*вiдвáл, розвáл*), **-лам** (*надлáм, розлáм*), **-кат** (*накáт, обкáт*), **-вар** (*вiдвáр, навáр*), **-ряд** (*обря́д, розря́д*), **-мел** (*перемéл, розмéл*), **-мет** (*замéт, намéт*), **-бій** (*забiй, набiй*), **-біл** (*набiл, пiдбiл*), **-бір** (*набiр, пiдбiр*), **-віз** (*завiз, привiз*), **-віс** (*навiс, пiдвiс*), **-гін** (*вiдгiн, обгiн*), **-грів** (*нагрiв, прогрiв*), **-їзд** (*заїзд, вiд'їзд, проїзд*), **-кіс** (*перекiс, прокiс*), **-крій** (*закрiй, розкрiй*), **-літ** (*налiт, прилiт*), **-різ** (*вiдрiз, нарiз*, але *про́різ, вíріз*), **-сів** (*вiдсiв, розсiв*), **-сіл** (*засiл, розсiл*), **-стій** (*застiй,*

простій), **-хід** (*прохід, перехід*, але *віхід*), **-ворот** (*відворот, зворот*, але *віворот*), **-кол** (*відкол, прокол*), **-коп** (*підкоп, прокоп*), **-лам** (*надлам, розлам*), **-лом** (*залом, надлом*), **-нос** (*донос, піднос*).

6. Мають лише накореневе наголошування іменники із суфіксами **-іт** (*брязкіт, рэгит*), **-оть** (*віхоть, ніготь*), із суфіксами здрібнілості/пестливості: **-ик** (*вóзик, лóбик*), **-чик** (*майдáнчик, хлібчик*), **-ичок** (*гудзичок, дощичок*), із суфіксами, що вказують на вид діяльності: **-ик, -ік** (*елéктрик, фі́зик, мехáнік*).

7. Іменники із постійним суфіксальним наголошенням мають такі суфікси: **-ак, -як** (*лежáк, співа́к*), **-аль** (*довга́ль, носáль*), **-ань** (*горба́нь, здорова́нь*), **-ач** (*клепа́ч, копа́ч*), **-енк(о)** (*козаче́нко*), **-изм, -ізм, -їзм** (*марксі́зм, акмеї́зм*), **-ист, -іст, -їст** (*декабри́ст, хокеї́ст*), **-ій** (*круті́й*), **-іж** (*грабі́ж*), **-ук, -юк, -чук** (*село́к, шевчу́к*), **-ун** (*стрибу́н*), **-няк** (*березня́к*), **-усь** (*діду́сь*), **-унок** (*дару́нок*).

8. Іменники з двома префіксами мають, як правило, наголошений корінь: *возз'є́днувач, призбі́рувач, розпо́дільник, співрозмо́вник*, але: *недові́робіток, спогляда́ч*.

Наголошування іменників жіночого роду

1. У префіксальних безсуфіксних іменниках є тенденція до переміщення наголосу з префікса на корінь: *вимóва, прися́га, забáва, заслу́га, нагоро́да*, але *на́зва, па́сіка, по́зика, похвала́*.

2. Іменники на приголосний здебільшого мають наголошений префікс: *бе́звість, бе́зліч, па́морозь, по́гань, ро́зтіч*.

3. З акцентованим коренем виступають іменники з суфіксом **-к(а)**: *блу́зка, кла́дка, ху́стка*, зокрема і зі значенням здрібнілості: *до́нька, ри́бка, ягі́дка*, але *дочка́, мошка́* (збірне); із суфіксами **-енька, -ечка, -онька, -очка** (*ні́женька, до́щечка, зімонька, ла́стівочка*, але *співа́ночка*).

4. Лише суфіксальне наголошування мають іменники з суфіксами: **-ал** (*пра́ля, тка́ля*), **-ах** (*салама́ха, сірома́ха*), **-ен** (*німке́ня, турке́ня*), **-еч** (*голодне́ча*), **-івн** (*царі́вна*), **-інь** (*бистрі́нь*), **-об** (*жадо́ба, шанóба*), **-ул** (*криву́ля*), **-ун** (*красу́ня*), **-ус** (*маму́ся*).

5. Більшість суфіксальних іменників жіночого роду не має постійного наголосу. Залежно від наявності відповідного суфікса вони поділяються на три групи.

1) Іменники з різним наголошуванням, але переважно з кореневим. Це слова з суфіксами: **-ав, -яв** (*пі́нява, сі́нява*), **-авк, -явк** (*бліскавка; біля́вка*), **-анк** (*бо́втанка; цига́нка*), **-в, -тв** (*гоні́тва;*

братва), **-ість** (*бажаність; чарівність*), **-ниці** (*балетниця; спідниця*), **-н** (*сукня; лікарня; комахня*);

2) Іменники з різною акцентуацією, але переважно із суфіксальною. Це слова із суфіксами: **-алк** (*клепалка; ковзалка*), **-изн** (*гнилизна; новизна*), **-ин** (*твердіня; монахія*), **-инк** (*щільнка; галівинка*), **-их** (*ткачиха; лісничиха*), **-иці** (*таблиця; палиця*), **-ичк** (*табличка*), **-от** (*кіннота; сліпота*), **-янк** (*росіянка; афінянка*);

3) Іменники з суфіксом **-б(а)**, які вживаються з наголошеним закінченням: *ганьба, лічба, сівба*. Винятки – *дружба, просьба, служба*.

6. Серед префіксально-суфіксальних іменників жіночого роду найбільше утворень із суфіксом **-к(а)**, у яких переважає тенденція переходу наголосу з префікса на корінь (*замітка, налівка, підставка*), хоча деяка частина таких іменників має префіксальне наголошення: *дівка, зачіска, посвідка, прикладка*.

Іменники з префіксом **без-** мають лише накореневе наголошення: *беззубка, безрукавка*.

У наголошуванні префіксально-суфіксальних іменників жіночого роду існують певні акцентуаційні закономірності залежно від наявності певного кореня. Так, з префіксальною акцентуацією побутують слова з такими кореневими частинами: **-діл-** (*переділка, поділка*), **-знач-** (*зазначка, позначка*), **-стіл-** (*застілка, настілка*), **-тич-** (*затичка*), **-хвал-** (*віхвалка*), **-чин-** (*вічинка, начинка*).

Мають лише накореневий наголос іменники з такими коренями: **-бив-** (*набівка, розбівка*), **-вив-** (*завівка*), **-гон-** (*перегонка*), **-пал-** (*перепалка*), **-прав-** (*заправка*), **-роб-** (*розробка*), **-руб-** (*прорубка*), **-сил-** (*пересілка*).

Слова з префіксами **о-, об-** функціонують переважно з наголошеним коренем: *оббівка, обгортка, обшивка*.

Кореневе наголошення мають префіксальні іменники з суфіксами **-ин-** (*западина, розвілина*), **-ниці-** (*винахідниця, замовниця, але виливниця*), **-н-** (*східня, але западня*).

7. У відмінкових формах іменники жіночого роду здебільшого зберігають наголос називного відмінка.

8. Непохідні іменники щодо наголошування у множині поділяються на декілька типів:

1) Слова з кореневим наголосом в однині і флективним у множині. Це здебільшого двоскладові слова з двома або більше

приголосними перед закінченням: *бабі́, пісні́, торбі́; кріхти́ і крихті́, ма́ми і мамі́, скирті́ і скі́рти;*

2) Деякі двоскладові іменники з флективним акцентуванням у називному відмінку однини, але з рухомим наголосом в інших відмінках: *гу́би, губі́в, губа́м; що́ки, щі́к, щока́м.*

3) Двоскладові або трискладові слова (з повноголоссям) з наголошеним закінченням у називному відмінку однини (з рухомим наголосом в інших відмінках), які у множині мають наголошений корінь: *весе́ни, весе́н; боро́ди, боро́д, боро́дам.*

4) Поодинокі двоскладові іменники з нерухомим флективним наголошуванням в однині, які в називному відмінку множини мають кореневу акцентуацію, а в інших формах множини вживаються з рухомим наголосом: *бро́ви, брив, брова́м; сльо́зи, слі́з, слюза́м, слізьмі́ і слюза́ми, у слюза́х.*

5) Іменники, які мають нерухомий флективний наголос в однині і нерухомий кореневий у множині: *ве́рби, ве́рбам, ве́рбами; коцю́би, коцю́б.*

6) Найбільший тип складають іменники жіночого роду із суфіксом **-к(а), -ечк(а), -єчк(а), -очк(а)**. Ці іменники в однині мають наголошений корінь, а у відмінкових формах множини – закінчення: *кни́жка – кни́жки, кни́жок, кни́жками.*

Наголошування іменників середнього роду

1. Непохідні іменники вживаються з корневих або флективним наголошуванням: *болото́, ді́во, ші́ло; весло́, ребро́, чоло́.*

2. Префіксальні безсуфіксні іменники мають в основному накореневе акцентування: *безвля́ддя, безлю́ддя, безсі́лля, замі́жжя, пору́ччя, прова́лля.*

3. Суфіксальні іменники середнього роду в більшості мають кореневий або суфіксальний наголос, у небагатьох випадках – флективний.

Суфіксальне наголошування мають іменники з такими суфіксами: **-л-, -ил-** (*міри́ло, точи́ло*), **-илн-** (*ціпи́лно*), **-инн-** (*ластови́ння, цибули́ння*, але *гу́диння, па́синня*).

4. Абстрактні двоскладові і деякі трискладові іменники із суфіксом **-тт(я), -нн(я)** мають флективне наголошення: *буття́, виття́, гниття́, каяття́; грання́, звання́, прання́*, але *сса́ння, ржа́ння*.

Три- і чотирискладові іменники із суфіксом **-нн(я)** залежно від наголошування співвідносного дієслова вживаються або з корневим, або із суфіксальним акцентуванням: *віда́ння (бо віда́ти), ди́хання (бо*

діхати), ма́зання (бо ма́зати); клепа́ння (бо клепа́ти), плига́ння (бо плига́ти), чекáння (бо чекáти).

Абстрактні іменники на **-інн(я)** вживаються здебільшого із суфіксальним наголошуванням: *вуді́ння, лові́ння, трясі́ння*.

Віддієслівні іменники із суфіксами **-ува-нн(я)**, **-юва-нн(я)** наголошуються так, як співвідносні дієслова: *гре́бування, пе́стування; візува́ння, копіюва́ння*.

5. Іменники із суфіксом **-ств(о)** виступають з різною акцентуацією: найчастіше кореневою (*аге́нтство, зна́харство, ле́дарство*), рідше суфіксальною (*кумі́вство, учні́вство, блаже́нство, маля́рство*), в поодиноких випадках – флективне (*баловствó, іствó, торжествó*).

Наголошування складних іменників

1. У складних іменниках здебільшого наголошується друга частина слова: *верболі́з, водогі́н, легкоатле́т*. Обов'язковим таке наголошування є у словах з основами **-від** (*трубопрові́д*), **-мір** (*кутомі́р*), **-збирач** (*снігозбира́ч*), **-літок** (*малолі́ток, але однолі́ток*), **-пад** (*снігопа́д*), **-зем** (*глинозе́м*).

2. Іноді наголос падає на сполучний голосний: *добрóдій, чорно́зем, чорно́слив*.

3. Іменники з другою основою **-граф** на позначення знарядь праці мають акцентований сполучний голосний або кінцевий голосний першої частини: *арифмо́граф, стено́граф*, а також *пара́граф*. Але в інших назвах наголошується друга основа: *калігра́ф, полігра́ф*.

4. Іменники з другою основою **-пис** завжди вживаються з наголошеним сполучним голосним: *звукóпис, клино́пис, часóпис*, але *іко́нопис*.

5. Композити із другою частиною **-метр**, які вживаються на позначення вимірювальних приладів, мають наголошений сполучний голосний або кінцевий голосний першої частини: *гальванóметр, манóметр, хроно́метр*, а також *гекза́метр, діа́метр, пері́метр, парóметр*, але *амперме́тр, вольтме́тр, оптиме́тр*. Якщо ці іменники означають назв мір, то наголос падає на **-метр**: *дециме́тр, декаме́тр, сантиме́тр, складоме́тр*.

6. Складні іменники, утворені поєднанням дієслова у формі 2-ої особи наказового способу з іменником, переважно мають наголошену дієслівну основу: *горі́цвіт, дері́хвіст, варі́вода, зірві́голова, пройдисвітка*, але *вертипо́рох, крутиголо́вка, держилю́д*.

7. Іменники з другою основою **-лог** на позначення осіб за видом діяльності вживаються з наголосом на сполучному або кінцевому голосному першої частини: *археолог, ідеолог, невролог*. Іменники з іншими значеннями мають наголошену другу основу: *діалог, епілог*, але *аналог*.

Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Рад. школа, 1984. С. 12 – 45.

Поділ на групи іменників II відміни чоловічого роду з основою на -р.

До *твердої* групи належать:

- 1) більшість іменників на **-р**: *мир, вир, вихор, двір, стовбур, явір*;
- 2) іменники *звір, комар, снігур* (хоча в називному відмінку множини вони мають закінчення м'якої групи);
- 3) усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур (-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир**: *інженёр, папір, дирéктор, абажу́р, гіпю́р; базáр, гекта́р, ювіля́р, бригади́р, касир*.

До *м'якої* групи належать:

- 1) частина іменників із суфіксами **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бо́ндар – бо́ндаря, ко́зир – ко́зиря, лі́кар – лі́каря*;
- 2) іменники з суфіксами **-ар, -ир**, у яких при відмінюванні наголос переходить із префікса на закінчення: *буква́р – букваря́, вівча́р – вівчаря́, кобза́р – кобзаря́, секретáр – секретаря́*.

До *мішаної* групи належать іменники на **-яр** (назви людей за родом діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р – вугляра́, каменя́р – каменяра́, школя́р – школяра́*.

Український правопис, 2019. С. 73 – 74.

**Закінчення іменників II відміни чоловічого роду у
формі родового відмінка однини**

Закінчення *-а (-я)* мають іменники, що означають:

1. Назви осіб, власні імена і прізвища: *робітника, учителя, Дмитра, Франка*; також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра, Ліса, Мороза*.
2. Назви тварин і дерев: *ведмедя, вовка, дуба, ясена*.
3. Назви предметів: *гвинта, ножа, замка*.
4. Назви населених пунктів: *Воронежа, Києва, Лондона*, але *-у (-ю)* вживається у тих назвах, частиною яких є іменник, що має в родовому відмінку закінчення *-у*: *Зеленого Гаю, Кривого Рогу*.
5. Назви річок з наголосом на закінченні: *Дніпрá, Дністрá, Іртишá*.
6. Назви мір ваги, довжини, часу тощо: *гектара, грама, місяця* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *липня, вівторка*; назви грошових знаків: *долара, карбованця*;
7. Назви машин і їх деталей: *автомобіля, мотора*.
8. Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, ромба, шківá* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, числівника*, але *виду, роду, синтаксису* тощо.

Закінчення *-у (-ю)* мають іменники, що означають:

1. Речовину, масу, матеріал: *азоту, воску, сиру*, але *хліба*.
2. Збірні поняття: ансамблю, вишняку, лісу; назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, ячменю*, але *вівса*; назви сортів плодових дерев: *ренету, ренклоду*.
3. Назви будівель, споруд, приміщень і їх частин: заводу, залу, коридору, але *бліндажá, млина́, хлівá*; *-а (-я)* вживається у назвах архітектурних деталей: *карниза, еркера*; обидва закінчення мають іменники: *мóсту і мостá, паркáну і парканá, плóту і плотá*.
4. Назви установ, закладів, організацій: *інституту, радгоспу, штабу*.
5. Переважна більшість слів зі значенням місця, простору: *краю, лиману, світу*, але: *горба, хутора, ліска, ставка*.

6. Назви явищ природи: *вихору, граду, туману*.
7. Назви процесів, станів, властивостей, ознак, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *бігу, грипу, екзамену, ідеалу, прогресу, ритму*, але: *ривка́, стрибка́, стусана́*.
8. Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі: *аналізу, імпульсу, ферменту*; літературознавчі терміни: *епосу, жанру, нарису, фейлетону*.
9. Назви ігор і танців: *волейболу, вальсу*, але: *гопакá, козачка́*.
10. Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогону, живопису, суходолу*, але: *електровоза, пароплава*.
11. Назви географічних об'єктів, крім названих вище: *Амуру, Байкалу, Уралу, Кіпру, Єгипту, Донбасу, Сибіру*.

Український правопис, 2019. С. 88 – 92.

Координація присудка з підметом

При підметах, виражених числівником, числівниково-іменниковим словосполученням або поєднанням іменника зі словами *більшість, решта, сила, десяток, сотня* тощо присудок може стояти у множині або в однині.

Присудок уживається в однині, якщо:

1. Підмет, виражений числівником, означає абстрактне число: *Вісім ділиться на два і чотири.*
2. Головним компонентом підмета є кількісний іменник *десяток, сотня, решта, сила*: *Решта квитків на денну виставу вмить **щезла** з каси (В. Голота).*
3. Підмет позначає міру часу, ваги, простору тощо: ***Минуло** кілька місяців.*
4. Підмет виражений іменником з компонентом *пів-*: ***Пів літа** минуло.*
5. При іменнику з кількісним значенням є узгоджене означення: *Переважна більшість дітей уже **обстежена**.*

Форма однини бажана, якщо:

1. Присудок передує групі підмета: *Над полем **літало** багато ворон.*
2. Підметом є іменник з кількісним значенням без залежних слів: *І вклав трьох напасників з маху, А решта **втекла** зі страху (Шіллер, перекл. М. Лукаша).*
3. Підмет позначає приблизну кількість: *У хорі **співало** близько сорока осіб.*

Присудок уживається у множині, якщо:

1. При підметі стоїть означення у формі множини: ***Стояли** всі троє примовклі.*
2. Якщо підмет виражений іменником у називному відмінку та іменником в орудному відмінку з прийменником *з*, якщо вони означають двох суб'єктів дії: *Батько з сином **змайстрували** стола.*

Форма множини бажана, якщо:

1. Підмет і присудок відділені другорядними членами речення: *Багато очей, сумних і зляканих, нетерпляче **дивились** на нього (А. Головка).*
2. Підмет передує присудку: *Багато дітей **люблять** солодке.*

Присудок може вживатися в однині і множині:

1. При кількісно-іменникових зворотах, другий компонент яких називає істот, множина присудка вказує на активну або роздільну дію, а однина – на пасивну або спільну дію: *У лікарняній палаті лежало три особи. Багато студентів роз'їхалися на розкопки.*

2. Якщо другий компонент підмета називає неістот, форма однини вказує на загальну сукупність предметів, а форма множини – на окремі предмети: *На стінах висіло багато гравюр. Кілька автомобілів роз'їхалися в різні боки.*

За матеріалами посібників:

1. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2002. С. 136 – 138.
2. Олійник О. Б. Мова моя калинова. Київ, 1993. С. 61 – 62.

Кальковані сталі словосполуки

- *більш за все на світі він хотів спати – понад усе;*
 - *бути правим – мати рацію; мати слухність; у контексті – ваша правда;*
 - *вертитися в голові – снувати(ся), роїтися в голові;*
 - *взяти себе в руки (чи й взяти себе до рук) - опанувати себе: перемогти себе (в інших контекстах – владати собою, панувати над собою, керувати собою);*
 - *виходити з себе – втрачати (втратити) витримку (самовладання); дратуватися (роздратуватися);*
 - *виходу не було – іншої ради не було;*
 - *віддавати собі звіт /відповідь – здавати собі справу з ного і про що; усвідомити /собі/ що;*
 - *віднялись ноги – відібрало ноги (або відібрало обидві ноги);*
 - *в усіх відношеннях (+ у тому відношенні) – з усіх поглядів.*
- Замість звороту в тому відношенні краще тією стороною, з того погляду, також тим. Замість казати: Це дуже корисно у тому відношенні що...; Це дуже корисно тим що...;*
- *до місця – доречно, до діла, до ладу, вчасно, між іншим;*
 - *залишився в живих – уцілів, вижив чи залишився серед живих;*
 - *залишитися ні з чим, залишитися на бобах, залишатися в дурнях – пошитися в дурні, опинитися в дурнях, піймати облизня, вхопити шилом патоки, маком сісти, дзьобом сісти;*
 - *йти своїм чередом – іти своїм звичаєм (своєю чергою); іти (піти) собі;*
 - *збита істина – загальник;*
 - *і в голову не приходило – і на думку не спадало;*
 - *кидатися в очі – впадати в очі;*
 - *ламати голову – сушити голову; над цим треба поламати голову - /по/поморочити собі голову;*
 - *на перевірку, іноді й на повірку – насправді;*
 - *на поразку стріляти – на влучання, на знищення;*
 - *на слуху – не сходить з язиків; на язиках львів'ян в заголовку;*
 - *на худий кінець – у найгіршому разі;*

- *на чолі кута* (ставити щось) – ставити (класти) в основу (в основу основ), на перше місце;
- *невідомо як (де)* – не знати як, не знати де;
- *не в стані (не в стані навіть піднятися на ноги)* – не годен звестися; не може, неспроможний, немає можливостей;
- *немає іншого виходу* – нема іншої ради;
- *не по собі:* – (про самопочуття, здоров'я) було погано, недобре почував себе, йому було зле; (в етичному плані) йому було неприємно, прикро, він почувався ніяково;
- *нічого не поробиш* – нічого не вдієш, на це нема ради;
- *носити характер* (наклепу, епідемії і под.) – мати характер чого, бути схожим, скидатися на що;
- *оголити зброю* – видобути (добути) зброю, вийняти зброю;
- *пересмикнула плечима* – стенула;
- *підведення підсумків* – нарада для підбиття підсумків роботи; для підсумовування зробленого;
- *під відкритим небом* – просто неба;
- *підняти питання* – порушити питання;
- *попала в поле його зору* – навернулася на очі, впала в очі;
- **попасти впросак** – пошитися в дурні;
- *привести в порядок (у належний стан)* – упорядкувати що, дати лад чому, довести до пуття що;
- *прикладати зусилля* (від рос. __прилагать усилия) – докладати зусиль (усіх сил);
- *приходити до свідомості* – приходити до тями, приходити до притомності (до розуму), опритомніти, отямитися;
- *скінчити життя самогубством* – накласти на себе руки, заподіяти собі смерть, вкоротити собі віку;
- *терпіння лопнуло* – терпець урвався;
- *у свою чергу* – своєю чергою, і собі, знов, і собі знов, на свій пай;
- *я був у жасі (у шоці)* – мене взяв жах (я був шокований);
- *як ні в чім не бувало* – наче й не було нічого, наче нічого й не сталося, наче й не він;
- *якщо вам буде завгодно* – якщо хочете; як собі хочете.

Кальковані і спотворені прислів'я і приказки

- А Васька слухає, та їсть - а кіт ковбаску уминає, неначе й не до нього річ; а Мурий їсть собі та їсть
- апетит приходить під час їжі – апетит з їдою прибуває: хто багато має, той на більше посягає;
- бабушка надвоє сказала - казала Настя як удасться; це ще вилами по воді писано: надвоє баба ворожила: або вмре, або буде жива; правду казала баба, коли не брехала;
- без муки нема науки – доки не намучишся, доти не научишся;
- без сучка і задирки – чисто – голки не підточиш; гладесенько-рівнесенько; нема до чого причепитися;
- безслідно щез – і сліду не стало; як за водою пішов; як вода змила: як (мов, немов, наче, неначе) корова язиком злизала;
- без труда не виймеш рибку із ставка – без труда нема плода; не подбаєш – не надбаєш; дождатимеш долі – не матимеш і льолі; не терши, не мнявши. не їсти калача; печені голуби не летять до губи;
- без хорошого догляду нема хорошого доходу – де господар не ходить, там нивка не родить;
- біда, як пироги почне пекти швець – швець знай своє шевство і не мішайся в кравецтво; коли не пиріг, то й не пирожися. коли не тяміш, то й не берися; як не коваль, то й рук не погань;
- бідність - не порок (слово “порок” у словниках є) – старцями не родяться, а робляться; злиднями очі (очей) не колять;
- бідність учить, а щастя псує – щастя розум відбирає, а нещастя назад повертає; з бідою не знатися – і щастя не знайти;
- бійтесь данайців, дари приносячих – Бійтесь данайців – хай навіть з дарами або: Бійтесь данайців, не вірте дарам їх;
- близько лікоть, та не вкусиш (не помилка) – хоч близько, та слизько; їв би паляниці, та зубів немає; бачить корова, що на повітці солома;
- борг платежем красний – за позику віддяка: що винен – оддати повинен; умівши брати, умій і віддавати;
- була не була – що буде, те й буде;
- все шито-крито (рос. всё шито-крыто) – потай, нишком, тишком-нишком, нищечком;
- два чоботи пара – обоє рябоє; один одного варт; який їхав, таку й стрів (таку й здибав);

– діло з кінцем – скінчено справу; та й по всій справі; та й край; та й уже!; та й квит !; та й годі;

– життя прожити – не поле перейти – вік ізвікувати – не в гостях побувати; вік прожити – не дощову погоду пересидіти (перебути); на віку як на довгій ниві /– всього побачиш/; вік ізвікувати – не пальцем перекивати: життя, як стерниста нива – не пройдеши ноги не вколовши; протягом віку всього трапляється чоловіку; усього буває навіку: і по спині, й по боку;

– заднім умом міцний (від “Задним умом крепок”) – мудрий по шкоді;

– за здорово живеш – ні з того, ні з сього: ні сіло, ні впало; ні за що, ні про то: з доброго дива;

– і кінці в воду – ввійшло органічно в укр. мовлення, але не слід уникати синонімічних і питома укр. варіантів: і сліду не лишилося: та й край!; та й годі!; та й по всьому;

– і ніяких гвіздків /цвяхів/ - та й край; та й годі: та й квит; та й по всьому, та й по всій справі;

– лиха біда початок – добрий початок – половина діла (справи); аби почати, а там воно й піде;

– малий золотник, та дорогий – мала штучка червінчик, а ціна велика;

– на безриб'ї і рак риба – у степу і хрущ м'ясо: на безлюдді і Хома чоловік; де немає співця, послухаєш і горобця;

– на всіх не вгодиш – усім не догодиш; ще той не вродивсь, щоб усім догодив;

– на ні й суду нема – на нема, то й суду нема; як нема, то й дарма;

– не в своїй тарілці – ні в сих, ні в тих; не в гуморі; як (наче) у сливах (сидіти);

– не миттям, так катанням – не києм, так палицею; не києм, то дрюком;

– не в образі буде (будь) сказано – даруйте (пробачте) на слові; не ображайтесь, але скажу; не беріть то за зле;

– не май сто рублів, а май сто друзів – не май сто кіп у полі, май друзів доволі; не май і сто рублів, а одного друга; грошей мало – не біда, як є друзів череда; не так те багатство, як вірнеє братство; вірний приятель – то найбільший скарб;

– не солоно сьорбнувши пішли – пішли, спіймавши облизня; вони спіймали (схопили, скуштували) облизня; шилом патоки

вхопивши; облизавши макогона;

– на смак і колір товариша нема – на любов і смак товариш не всяк; кожен Івась має свій лас;

– ні до села, ні до міста – ні в тин, ні в ворота;

– ні з того, ні з сього – ні сіло, ні впало;

– переливати з пустого в порожнє – товкти воду в ступі;

– після дощичка в четвер – на Миколи, та й ніколи; як рак у

полі свисне;

– пускати пил в очі – замилювати очі; напускати туману;

– скатертю дорога – з Богом, Парасю;

– слід простиг – і сліду немає; і слід захолов (прохолов),

тільки й бачили;

– /хоча/ чим чорт не жартує – чого на світі не буває;

– що в лоб, що по лобі – хоч верть-круть, хоч круть-верть;

одна дяка, що за рибу, що за дяка; не вмер Данило, так болячка задавила; чи в камінь головою. чи каменем у голову;

– я йому про чоботи (сапоги), а він мені про пироги – я йому про цибулю, а він мені про часник; я йому про індики, а він мені про кури дикі.

За матеріалами посібника:

Куляс П. П. Система – проти автоматизму суржику: редакторський погляд : Навчальний поабник. Київ – Кіровоград, 2009. 180 с.

Додаток Е

Науковий етикет

<p>Вітання</p>	<p>З колегами: <i>Добрий день! Здрастуйте!</i> Учасників конференції керівник може привітати так: <i>Радий Вас вітати в нашому місті!</i> Свого колегу викладач може привітати словами: <i>Моє шанування!</i> (звучатиме більш урочисто). Зі студентами: <i>Добрий день! Доброго ранку!</i></p>
<p>Прощання</p>	<p><i>До побачення!</i> <i>До зустрічі!</i> <i>До наступної лекції!</i></p>
<p>Подяка – (після закінчення наукової доповіді чи лекції): – при захисті дисертації: – людям, які допомагали, консультували під час створення праці</p>	<p>Дякую за увагу! Дякую за запитання! Дякую за слушні зауваження! <i>У роботі над книгою неоціниму допомогу авторові подали члени наукового семінару відділу диференціальних рівнянь Інституту прикладних проблем механіки і математики АН України. Керівникові семінару, заслуженому діячеві науки України професору і всім активним його учасникам автор висловлює найщирішу подяку</i></p>
<p>У наукових текстах (і в усному мовленні) потрібно вживати авторське «ми»</p>	<p><i>На наш погляд, вважаємо, ми переконані, ми дотримуємось іншої класифікації</i></p>
<p>Під час полеміки, заперечення чи висловлювання побажання щодо точок зору інших: 1) нейтральна позиція автора (проста констатація поглядів інших учених): 2) схвалення позиції інших авторів: 3) несприйняття автором позиції інших авторів:</p>	<p><i>азначив, запропонував, наголошував, займався</i> <i>слушний /слушно, справедливий/ справедливо, без сумніву, безперечно</i> автор має дібрати мовні кліше, щоб висловити сумнів – <i>несприйняття – заперечення</i></p>
<p>При написанні рецензій:</p>	<p>У вступі: <i>нова оригінальна праця з маркетингу, є першою спробою глобального дослідження, праця є спробою зіставного аналізу ..., давно очікуваний фінансовий словник тощо.</i> В основній частині подається оцінка роботи, її частин, висловлюються побажання: <i>подана до захисту дисертація – надзвичайно вагоме і</i></p>

	<p><i>скрупульозне дослідження про ..., процедура аналізу дисертантки відзначається ґрунтовністю, виваженістю, які забезпечуються вдалим використанням статистичного методу та ін.</i></p> <p>Завершення рецензії</p> <p><i>Зауваження висловлюють за допомогою таких мовних формул, які ніби «стирають» певну категоричність (це вияв наукового такту): однак, на нашу думку, аналіз ... виграв би, якби дисертант послідовніше розрізняв..., очевидно, помилково ..., хотілося б ...</i></p> <p>Кінцеві фрази</p> <p><i>При схваленні роботи: проте висловлені нами зауваження не знижують гарного враження, яке справляє дисертаційне дослідження .., із серйозним заглибленням у суть проблеми, зроблено важливі теоретичні висновки.</i></p> <p><i>Дисертація ... повністю відповідає сучасним вимогам, які ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук; таким чином є всі підстави вважати, що ... – сформований науковець і цілком заслуговує присудження їй за представлену дисертацію наукового ступеня кандидата економічних наук.</i></p>
--	--

Формули мовного етикету науковця

- Вагомі наукові здобутки ...
- Заслугою автора ...
- Слушною є думка ...
- Слушно вважати, що ...
- Справедливе твердження ...
- Справедливо стверджувати ...
- Без сумніву, Ви маєте рацію ...
- Безперечно, ваші міркування ...
- Дякую за увагу!
- Дякую за прихильне ставлення до мене!
- Дякую за запитання!
- Дякую за слушні доповнення і запитання!
- Складаємо щиру подяку ... за цінні зауваження й поради ...
- Ми ладні погодитись у цьому радше з ...

- Краще було б ...
- На наш погляд ..., на нашу думку ...
- Ми дотримуємось іншої класифікації ...

Додаток Ж

Приклади оформлення списку використаних джерел, відповідно до ДСТУ 8302:2015

Книги	
<i>Приклади</i>	<i>Однотомні видання</i>
один автор	<p>Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.</p> <p>Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Алерта, 2012. 216 с.</p> <p>Кузніченко С. О. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану": наук.-практ. комент. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Харків: Право, 2015. 164 с.</p> <p>Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-те вид., допов. і переробл. Київ: Правова єдність, 2016. 810 с.</p> <p>Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London: New York University Press, 2000. 326 p.</p>
два автори	<p>Васильєв С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України: монографія. Харків: Еспада, 2004. 192 с.</p> <p>Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства у кримінальних справах: практ. посіб. Харків: Право, 2011. 136 с.</p> <p>Петришина М. О., Петришин О. А. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування: наук. доп. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків: Право, 2016. 44 с. (Серія "Наукові доповіді").</p> <p>Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против личности в УК УССР и судебной практике. Изд. 2-е, испр. и доп. Харьков: Вища шк., 1987. 216 с.</p>
три автори	

	<p>Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 312 с.</p> <p>Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. Науково-практичний коментар до розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / Служба безпеки України. Харків: Право, 2016. 232 с. (Бібліотека слідчого).</p> <p>Helfer M. E., Kempe R. S., Krugman R. D. The battered child. 5th ed. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997. 700 p.</p>
чотири і більше авторів	<p>Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Мороз С. В., Малиновська К. А. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження: монографія. Харків: Юрайт, 2013. 288 с.</p> <p>Коллективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко та ін.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: [б. в.], 2013. 352 с.</p> <p>Постклассическая онтология права: монография / С. И. Максимов и др.; С.-Петербург. гос. ун-т; общ. ред. И. Л. Честнов. Санкт-Петербург: Алетейя, 2016. 688 с. (Толкование источников права).</p>
автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)	<p>Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / ред. А. Х. Степанюк. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.</p> <p>Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків: Право, 2011. 656 с.</p> <p>Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. 369 с.</p> <p>Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY: Anchor, 2000. 680 p.</p>
автор(и) та перекладач(и)	<p>Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / вступ. ст. Н. И. Панова; пер. с итал. М. М. Исаев. Киев: Ин Юре, 2014. 240 с. (Памятники правовой мысли).</p> <p>Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний) / ред. Л. И. Евенко;</p>

	<p>пер.: Д. Васильєв, В. Зотов. Москва: Прогресс, 1986. 424 с. Laplace P. S. A philosophical essay on probabilities / trans.: F. W. Truscott, F. L. Emory. Original work published 1814. New York, NY: Dover, 1951. 196 p.</p>
без автора	<p>Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення: колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків: Юрайт, 2013. 520 с. (Серія "Наукові праці кафедри господарського права Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"; т. 1).</p> <p>Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.</p> <p>Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / ред. М. І. Хавронюк. Київ: Дакор, 2016. 496 с.</p> <p>Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Генеза, 2004. 736 с.</p> <p>Правове виховання в сучасній Україні: монографія / за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2013. 440 с.</p> <p>Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30 верес. 2016 р. Київ: Нац. акад. прокуратури України. 2016. 432 с. Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.</p>
Приклади	Багатотомні видання
	<p>Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. 848 с.</p> <p>Енциклопедія історії України: у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с.</p> <p>Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 2 т. / за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. Т. 1. 456 с.</p> <p>Кучерявенко Н. П. Курс податкового права: в 6 т. Харків: Право, 2007. Т. 4: Особенная часть. Косвенные</p>

	<p>налоги. 536 с.</p> <p>Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: у 4 т. / ред. О. В. Стівба. Харків: Апостиль, 2015. Т. 2. 329 с.</p> <p>Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків: Право, 2009. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.</p>
Інші видання	
автореферати дисертацій	<p>Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.</p> <p>Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2017. 20 с.</p>
дисертації	<p>Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с.</p> <p>Костєнко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.</p> <p>Bryant V. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures: Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.</p>
архівні документи	<p>Лист Голови Спільки «Чорнобиль» Г. Ф. Лєпіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спільки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71.</p> <p>Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</p> <p>Наукове товариство ім. Шевченка. Львів. наук. б-ка ім.</p>

	<i>В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</i>
патенти	<p>Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G 21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.</p> <p>Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
препринти	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).</p> <p>Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков: ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ 2006-4).</p>
стандарти	<p>ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p> <p>ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
бібліографічні показники	<p>Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків: Право, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців).</p> <p>Лисодєд О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992–2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків: Одиссей, 2003. 128 с.</p>

	<p>Систематизований покажчик матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997–2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ: Вид-во НАДУ, 2006. 11 с.</p>
каталоги	<p>Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк: Лебедь, 2005. 228 с.</p> <p>Історико-правова спадщина України: кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с.</p> <p>Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів: Новий час, 2003. 160 с.</p>
Частина видання	
розділ книги	<p>Борисова В. И. Право частной собственности в системе социально-экономических прав и свобод граждан и пути его реализации. <i>Харьковская цивилистическая школа: право собственности</i>: монографія / ред. И. В. Спасибо-Фатеева. Харьков: Право, 2012. Разд. 3, гл. 1. С. 87–99.</p> <p>Даньшин І. М. Злочини проти громадського порядку та моральності. <i>Кримінологія. Загальна та Особлива частини</i>: підручник / ред. В. В. Голіна. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2009. Розд. 15. С. 138–145.</p> <p>Тацій В. Я. Повертаючись до питання боротьби зі злочинами у сфері приватизації. <i>Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю</i>. Харків: Право, 2010. С. 221–229.</p> <p>Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. <i>Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані</i>: монографія / за ред.: О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 87–109.</p> <p>O'Neil J. M., Egan J. Men's and women's gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. <i>Gender issues across the life cycle</i> / Ed. B. R. Wainrib. New York, NY: Springer, 1992. P. 107–123.</p>

тези, доповідь	<p>Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. <i>Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин</i>: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 7–9.</p> <p>Данильян О. Г., Дьобань О. П. Досвід удосконалення органів державної влади в європейських країнах та можливості його використання в Україні. <i>Проблеми розбудови державності та народовладдя в Україні</i>: матеріали ХХІІ Харків. політолог. читань (м. Харків, 21 трав. 2009 р.). Харків, 2009. С. 47–49.</p> <p>Шаповал В. Свобода та "природні права" людини як основа людського виміру права. <i>Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)</i>: матеріали першого всеукр. круглого столу, м. Львів, 16–17 верес. 2005 р. Львів: Край, 2006. С. 286–295.</p> <p>Wu C. K., Makhlof M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. <i>Light Metals 2011: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition, San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011</i>. Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.</p>
стаття довідкового видання	<p>3</p> <p>Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Юрид. думка, 2007. С. 550.</p> <p>Гончаренко В. Д. Повне зібрання законів Російської імперії. <i>Велика українська юридична енциклопедія</i>. Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 573–574.</p> <p>Ріяка В. О. Декларація митна. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 2. С. 29.</p> <p>Bergmann P. G. Relativity. <i>The New Encyclopedia Britannica</i>. Chicago, IL: Encyclopedia Britannica, 1993. Vol. 26. P. 501–508.</p>
стаття продовжуваного видання	<p>3</p> <p>Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. <i>Проблеми законності</i>. Харків. 2013. Вип. 123. С. 65–77.</p> <p>Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого</p>

	<p>процесу: українські реалії. <i>Вісник Національної академії правових наук України</i>. Харків, 2010. № 2. С. 28–39.</p> <p>Семенюк О. Г. Заходи безпеки в системі охорони державної таємниці. <i>Держава і право. Юридичні науки</i>. Київ, 2016. Вип. 72. С. 152–166.</p>
стаття з періодичного видання (журнал, газета)	<p>Кулак Н. В. Актуальні питання правового статусу добровольчих формувань в Україні. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2016. № 4. С. 84–88.</p> <p>Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i>. 2009. № 10. С. 57–60.</p> <p>Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. <i>Journal of Higher Education</i>. 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480.</p> <p>Середа М. Мирні зібрання: практика адмін. судів 2015 р. <i>Юридичний вісник України</i>. 2016. 12–18 лют. (№ 6). С. 5.</p> <p>Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Пономаренко Ю. А. Виклики сучасності і кримінальне право. <i>Голос України</i>. 2016. 29 січ. (№ 16). С. 6–7.</p> <p>Itzkoff D. A touch for funny bones and earlobes. <i>New York Times</i>. 2010. March 31. P. C1.</p>
рецензії	<p>Биков О. Нагальність оптимального міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних проблем сучасності. <i>Віче</i>. 2016. № 1/2. С. 20–21. Рец. на кн.: Третьякова В. Г. Міжнародно-правове регулювання глобальних біоетичних проблем: монографія. Київ: Кондор, 2013. 407 с.</p> <p>Драч О. О. [Рецензія]. <i>Український історичний журнал</i>, 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики: архаїка знакової системи. Черкаси: ІнтралігаТОР, 2015. 112 с.</p> <p>Csikos R., Garcia E., Worley R. Book Reviews. <i>Journal of Criminal Justice Education</i>. 2010. Vol. 21, No. 1. P. 93–99. Review of the book: Beck E., Britto S., Andrews A. In the shadow of death: Restorative justice and death row families. Oxford, NY: Oxford University Press, 2007. 336 p.</p>
Електронні ресурси	
Приклади	<p>Аналіз стану здійснення судочинства в 2015 році (за даними судової статистики). URL: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/</p>

	<p>D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282 (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фахове вид. 2016. Вип. 1 (9). URL: http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302 (дата звернення: 17.06.2016).</p> <p>Карнаух Б. П. Тлумачення договору: короткий нарис із наднаціональної і транснаціональної точок зору. Проблеми законності. 2016. Вип. 135. С. 39–51. DOI: http://dx.doi.org/10.21564/2414-990x.135.83852.</p> <p>Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні: монографія. Харків; Костянтинівка, Сектор "С" АТО: Юрайт, 2016. 116 с. URL: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/12015/1/Obolencev_2016_mon.pdf (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Colletta L. Political satire and postmodern irony in the age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i>. 2009. Vol. 42, No. 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.</p> <p>Feminism. <i>Encyclopædia Britannica online</i>. URL: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/724633/feminism.</p>
Законодавчі та нормативні документи	
Приклади	<p>Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.</p> <p>Конституційний Суд України: рішення, висновки / відп. ред. А. С. Головін; уклад.: К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко. Київ: Логос, 2011. Кн. 10. 431 с.</p> <p>Правова основа діяльності органів державної влади: зб. нормат. актів / упоряд. П. М. Любченко. Харків: ФІНН, 2010. 303 с.</p> <p>Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. <i>Освіта</i>. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4.</p> <p>Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. <i>Голос України</i>. 2015. 10 черв. (№ 101). С. 4.</p> <p>Інструкція про призначення та проведення судових</p>

	<p>експертиз та експертних досліджень: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у ред. наказу від 26.12.2012 р. № 1950/5). <i>Офіційний вісник України</i>. 2013. № 3. Ст. 91.</p> <p>Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2001. № 25–26. Ст. 131.</p> <p>Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій: постанова Каб. Міністрів України від 15.06.1998 р. № 1099. <i>Офіційний вісник України</i>. 1998. № 28. Ст. 1062.</p> <p>Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 12.03.2017. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18 (дата звернення: 17.03.2017).</p>
--	--